

Illa. Case study Waterberging

Case study Waterberging

Vier modellen voor waterberging

Op basis van de resultaten van de spelrondes *The making of* heeft het onderzoeksteam de meest besproken en populairste thema's vastgesteld: erven, waterberging, energie en de Beemster Polderfeesten 2012.

De eerste twee thema's bieden volgens het team de beste mogelijkheden om in het kader van dit project in case studies te worden uitgewerkt. Het laatste thema speelt een rol bij de uitwerking van de procesaanpak om cultuur een sterkere rol in de ruimtelijke ordening te laten spelen. (Zie: *Proces en de culturele dimensie: het 2012-model*)

De noodzaak van meer ruimte voor waterberging is in heel Nederland actueel en dus ook in de Beemster. Deze noodzaak is mede het gevolg van de door bebouwing steeds verder toenemende 'verharding' van Nederland, waardoor water niet meer van zelf in de bodem kan zakken. Ook de veranderende opvattingen over de waterbeheersing spelen daarbij een rol; in hoeverre kun je de waterdynamiek volledig beheersen en in hoeverre moet je dat willen. Tenslotte zijn er nog de verwachte klimatologische veranderingen en de daarbij vermoede toenemende wateroverlast. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier werkt aan een waterbergingsprogramma voor de Beemster dat over ongeveer een jaar afgerond moet zijn. De behoefte aan grootschalige waterberging is afkomstig uit het programma waterbeheer 21. Daarnaast is er behoefte aan kleinschalige waterberging als compensatie voor woningbouwlocaties.

Hoewel er nog geen conclusies getrokken kunnen worden, is de verwachting dat in de toekomst zo'n 10 tot 40 ha voor dit doel bestemd gaan worden. De case study brengt de oplossingen in beeld om de ruimtelijke gevolgen van grootschalige waterberging op zodanige wijze in het landschap te passen dat deze een versterking betekenen van de cultuurhistorische waarde van de Beemster.

Patrick Mc Cabe, de landschapsarchitect binnen het des Beemsters-team, ontwikkelde op basis van de analyses en de uitkomsten van *The making of* vier modellen die door het Hoogheemraadschap zijn getoetst en aan de hand daarvan verder zijn uitgewerkt. Bij die toets waren betrokken mw. G. van Beusekom (beleidsmedewerker), dhr. J. Klaver (beleidsmedewerker), dhr. J van Diepen (VB21), dhr. L. Zoetemeijer (wegen en waterkeringen) en dhr. E. Kats (beheer en onderhoud).

Elk model verbindt de waterbergingsopgave aan een thema zoals natte infrastructuur, techniek of cultuurhistorie door aansluiting te zoeken met een ruimtelijk aspect van de Beemster: waterstructuur, verkaveling, Stelling van Amsterdam

en de woningbouwopgave. In de modellen komen verschillende aspecten van voorstellen terug die tijdens het spel ontwikkeld zijn. Het ommetje, bouwen in het vierde kwadrant, een innovatieve waterwoonwijk, het streepjescodelandschap, verbreding van tochten waardoor ook vaarrecreatie mogelijk is, water en rietkragen langs de A7 en fortgrachten als wateropvang.

Modellen

De vier modellen Kruistocht, Stellingpark, Waterdorp en Tuindorp worden hier toegelicht. De modellen zijn door het Hoogheemraadschap getoetst op criteria als cultuurhistorie, beheer en onderhoud, recreatie, natuur, uitvoerbaarheid en waterprogramma 21. De uitkomst van deze toets volgt na de beschrijving van ieder model.

Model I Kruistocht

Dit model voorziet in een verbreding van twee elkaar kruisende tochten, die van oost naar west en van noord naar zuid door de de polder lopen. De aangewezen tochten vormen de oorspronkelijke hoofd afwateringstructuur van de polder en zullen verbreed worden in de vorm van een rietoever die overtollig water bij natte perioden opvangt. Hierdoor blijven de historische contouren van de hoofdwatergangen intact en kunnen zich onderscheiden van de nieuwe structuur. De rietoevers zullen ook een ecologische verbinding vormen door de polder. De verbrede tochten worden bij de ringvaart door middel van overstappunten aangesloten op het recreatieve waternetwerk van de ringvaart en omgeving. Dit zal de polder bevaarbaar maken voor kleine boten zoals kano's. De wens van een ommetje (korte wandeling) dichtbij de kern van Middenbeemster wordt geïntegreerd in dit model.

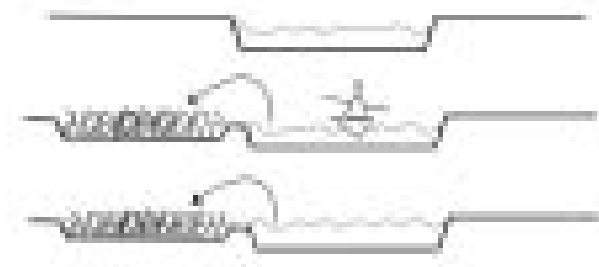
Toets Hoogheemraadschap

In het verleden zijn de tochten ook al eens verbreed als gevolg van afkalving. Afkalving is een slepend en actueel probleem. Ieder jaar erodeert een deel van de oever. Deze vorm van waterberging zou een kans bieden om een verstevigde oever te realiseren om de afkalving tegen te gaan.

Uit het oogpunt van natuur zijn de rietzones interessant. En ook de verbinding met de omliggende wateren biedt een voordeel, al wordt er getwijfeld of er behoefte is aan een interne waterstructuur voor recreatie. Bovendien wordt de bevaarbaarheid van de tochten betwijfeld. De oost-west verbinding ligt weliswaar in één peilgebied, maar daar zouden de bruggen de bevaarbaarheid kunnen hinderen. De noord-zuid verbinding ligt op meerdere peilgebieden en is door de versnippering nauwelijks bevaarbaar. Het idee om de Middentocht als alternatief voor de oorspronkelijke noord-zuid hoofdtocht te benutten wordt afgeraden vanwege de grote hoeveelheid erf toegangsdammen, waardoor realisatie ingewikkeld zou gaan worden. Tevens werd om dezelfde reden van de vele toegangsdammen de doorgaande bevaarbaarheid

betwijfeld. Ook zou het wel eens niet zo interessant kunnen zijn om kano te varen op deze tochten. En niet alleen omdat er vooral rechtdoor gevaren kan worden. Het niveau-verschil tussen het water en het maaiveld bedraagt namelijk ongeveer een meter, waardoor de kanoër vooral tegen slootkanten zou aankijken tijdens zijn tocht.

Doorsnede van hoofdwatergang met een rietoever verbreed

Onderhoudstechnisch is een bredere tocht duurder. Het onderhoud vindt plaats vanaf de kant van de tocht. De tocht is nu 12 meter breed. Een bredere tocht zou meerkosten voor beheer betekenen.

Een bijkomend probleem zijn de vele grondeigenaren die hierbij betrokken moeten worden. Tot slot is het feit dat waterberging wordt gezocht zowel in diepe als ondiepe peilvakken in het perspectief van het programma waterbeheer 21 niet optimaal.

Model 2 Stellingpark

Dit model gaat uit van waterberging in het oorspronkelijke inundatiegebied van de Stelling van Amsterdam. Het park is gesitueerd langs de verdedigingslinie van de Stelling en verbindt een aantal forten, de inundatiesluis van de Linie en de ringvaart met elkaar. Het park vormt een prachtig nat gebied (plas dras afgewisseld met grasvelden en oppervlaktewater) om in te recreëren en natuur te ontwikkelen. Het Stellingpark kan beschouwd worden als een onderdeel van een regionale recreatieve structuur en een uitloopgebied voor de nieuwe woningbouwlocatie van Zuidoostbeemster. Het park wordt voorzien van een wandelpad langs de forten en volgt de ecologische hoofdstructuur door Zuidoostbeemster zoals die omschreven staat in het Streekplan. Het park kan eventueel gebruikt worden voor de aanleg van recreatieve voorzieningen zoals sportvelden. Een deel loopt langs de A7, en kan aansluiten bij het door Rijkswaterstaat opgestelde landschapsplan voor het gebied. Het idee om een helofietenfiltersysteem (uitgewerkt in de kleine eilanden) toe te passen voor de waterzuivering is mogelijk, maar voor die specifieke functie op die plek niet noodzakelijk. Door met het park de oorspronkelijke inundatiegebieden te volgen biedt het meer dan voldoende mogelijkheden voor wateropvang. De oorspronkelijke vorm van de Stelling van Amsterdam wordt opnieuw benadrukt maar haar functie wordt feitelijk omgedraaid. Het biedt geen buffer tegen een dreigende vijand vanuit het noorden, maar juist een effectieve buffer tegen de toenemende verstedelijkingsdruk vanuit het zuiden, vanuit Purmerend.

Toets Hoogheemraadschap

Het model zou nog verbeterd worden wanneer de structuur doorgezet wordt naar de andere forten, maar wel op afstand van de voet van de ringdijk.

Het idee van de helofietenfilter-eilanden is onderhoudsintensief. Er is een mogelijkheid om het filtersysteem te koppelen met een deel van het rwzi reinigingsproces, maar dit zou milieutechnisch problemen kunnen op leveren. Deze optie lijkt dus niet haalbaar.

Het gebied is goed gesitueerd voor regionaal en lokaal recreatief gebruik. Vanuit waterhuishouding is de locatie echter niet optimaal. Het Stellingpark ligt op hogere peilvakken en is daardoor beter geschikt voor extensievere waterberging in de vorm van rietbedden in plaats van gegraven waterbakken. Vanuit het oogpunt van ruimtelijke ordening en met name de woningbouw ontwikkeling in Zuidoostbeemster is het model wel logisch, al moet er wel veel grond voor verworven worden.

Model 3 Waterdorp

Dit model is hoofdzakelijk gemotiveerd vanuit de techniek. Watertechnisch gezien is het laagste punt van de polder binnen het laagste waterpeil een gunstige locatie om water te bergen. Deze locatie is gesitueerd nabij Middenbeemster. Door de lage ligging kan een geconcentreerde waterberging toegepast worden die minder kost en tot minder grondverwerkingsproblemen leidt. De waterberging wordt in dit model gecombineerd met een woonwijk en daarom is als locatie het vierde kwadrant gekozen, waar woningbouw gepland staat. Het model laat zien dat de historische woningtypen van de Beemster, zoals buitenplaatsen, boerderijen en arbeiderswoningen als uitgangspunt kunnen dienen om een divers en deels drijvend woonmilieu te creëren in een unieke stedenbouwkundige opzet. De bestaande kern van Middenbeemster kan ook genieten van zo'n waterwijk door activiteiten als kleine recreatievaart en een binnenstrand. De waterberging wordt volledig gefinancierd uit de exploitatie van de ontwikkeling.

Toets Hoogheemraadschap

Er is geen historische aanleiding om in de Beemster wonen met water te combineren, maar waterberging van deze omvang is ook een nieuwe opgave. De combinatie biedt voordelen. Wonen in het water is minder intensief dan wonen op het land. De waterberging is makkelijk te beheren en heeft ook voor de recreatie positieve neveneffecten. Het aantrekkelijke idee van een binnenstrand en een zwemplas wordt genanceerd omdat de bodem niet uit zand maar uit klei bestaat.

Vanuit de waterhuishouding is de situering optimaal en vanwege de concentratie op een plek hoeven er maar weinig grondeigenaren bij betrokken te zijn. Het is wel mogelijk dat een dergelijke waterplas zoute kwel oproept. Het zoute water is niet zo gunstig voor de landbouw maar kan goed gescheiden blijven van het water dat met de gewassen in aanraking komt. Zoute kwel is weer wel interessant voor bijzondere natuurontwikkeling.

Model 4 Tuindorp

Dit model zoekt de cultuurhistorie van de polder op in de vorm een voormalig verkavelingspatroon uit 1643 in Zuidoostbeemster. Deze verkaveling is nog herkenbaar in het gebied en kan ingezet worden om de identiteit van dit uitzonderlijke deel van de Beemster te versterken. Vroeger lag op deze locatie de Tuinhoek, een productiegebied voor voedsel voor bewoners van onder meer Amsterdam. Het voormalige slotenpatroon is opnieuw toegepast als ordenende structuur en stedenbouwkundige drager die ook een duidelijke functie aan deze plek geeft. De uitvoering van het grid is flexibel en dient als een ecologische verbinding in het gebied. Hoewel toekomstige woningbouw voor de hand ligt, kan de invulling van het grid in de loop der tijd verder ontwikkeld worden om aan de behoeftes van de polder te voldoen. Een suggestie is om hier nieuwe buitenplaatsen te creëren (vroeger stonden hier veel buitenplaatsen) die een groene sfeer aan de stedenbouwkundige opzet kunnen verlenen.

Toets Hoogheemraadschap

Het model maakt goed gebruik van de oude structuur van de tuinhoek uit 1643. Het model vraagt om de aanleg voor veel kunstwerken in de vorm van bruggen, dammen en duikers. Deze kunstwerken kunnen ook door de kavel-ontwikkelaars worden betaald. Aangrenzende perceeleigenaren zouden rol kunnen spelen bij het onderhoud van de sloten. De verspreiding van waterberging in een heel grid, betekent ook betrokkenheid van veel grondeigenaren. In de praktische uitvoering is dit wellicht wat omslachtig, maar het creëert een directe betrokkenheid van de omwonenden bij het waterbeheer en daarmee een sterk bewustzijn van de wateropgaven.

Vanuit de waterhuishouding is de locatie niet optimaal, maar wel mogelijk.

Tot slot

Wat deze studie laat zien is dat het verbinden van actuele opgaven in de ruimtelijke ordening aan cultuurhistorische kwaliteiten tot oplossingen kan leiden die zinvol en bijzonder zijn.

IIIb. Case study Erven

Case study Erven

Spelregels voor ontwikkeling op de erven

Beemster Bouwdoos: de kavelstructuur

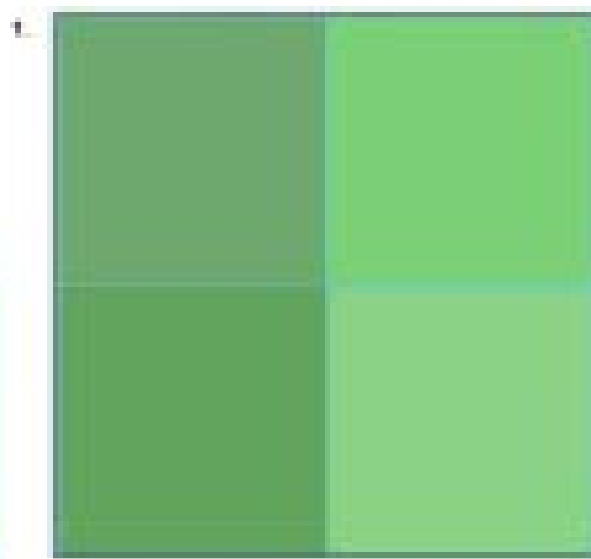
De veranderende landbouw, de schaalvergroting, de ontboering, de zoektocht naar alternatieve bedrijfsvoering en de behoefte om meer woningen te realiseren maken de erven in de Beemster tot een dynamische plek. De erven, oorspronkelijk ingericht voor agrarisch en agrarisch gerelateerd gebruik, hebben een specifieke ruimtelijke kwaliteit. Wat maat en schaal betreft zijn ze precies in verhouding met de Beemster als geheel. Als ensemble vormen de erven een belangrijke ruimtelijke drager van de polder en bepalen ze er voor een belangrijk deel het aanzien en uiterlijk van.

Doel van deze opgave is om ruimte te maken voor vernieuwing van de erven en tegelijkertijd de karakteristieke Beemster identiteit van de erven te behouden en te versterken. Het resultaat is een pakket aan spelregels voor ontwikkelingsmogelijkheden van de erven die kunnen worden geïntegreerd in het beleid van de gemeente Beemster.

De mogelijkheden voor de erven zijn uitgewerkt aan de hand van de Beemster Bouwdoos. Door elementen als erf, groene voet, oprijlaan, stolp, woning, schuur, kapberg, ligbox etc. als losse elementen te benoemen, wordt het mogelijk de erven als waren het bouwplaten in te vullen. Op die manier wordt het Beemstererf ontleed en opnieuw opgebouwd. Voor deze case study is samengewerkt met Tom Bult, beleidsmedewerker Ruimtelijke ordening van de gemeente Beemster.

Analyse

De Beemster polder heeft een zeer specifieke opbouw. De basisstructuur van de polder bestaat uit een vierkant van 1800m x 1800m. Deze is verdeeld in vier

blokken van 900m x 900m. Deze bestaan op hun beurt weer uit vijf kavels van 180m x 900m. Tegenwoordig zijn veel van de kavels in tweeën gesplitst naar een formaat van 90m x 900m. De meeste (boerderij) erven zijn 45m breed, tussen de 100m en 130m diep en geplaatst aan de voorkant van deze kavels. In het landelijk gebied zijn vier typen erven te benoemen; het buitenplaats erf (in het overzicht bij de erven ook uitgewerkt als 'rijke burgerwoning erf'), het ringdijkerf, het boerderij erf en het tuinders erf (als benaming voor een kleine vrijstaande woning). Deze erven hebben diverse

Schematische weergave boerderijerven in de Beemster
90% is boerderij erf

afmetingen en individuele karakteristieken. Negentig procent van alle erven is boerderij erf. Hierop doen zich ook de meeste ontwikkelingen voor. Vanwege het belang van het boerderij erf wordt dit in de deze case study verder uitgewerkt.

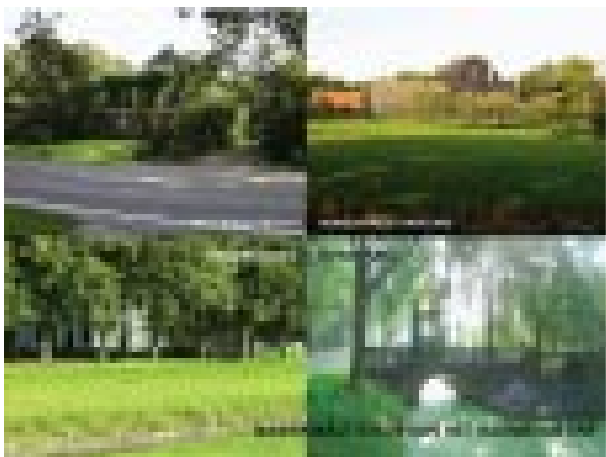

Beemster erven

1. Buitenplaats: min. 180m x 200 m
2. Ringdijkerf: circa 95m x 80m
3. Boerderijf: minimaal 45m x 100m
4. Tuinderserf: circa 16m x 28m

Specifieke karakteristieken en kwaliteiten van het Beemstererf

1. Historisch aanzicht: het zicht op de voorgevel van de stolp vanaf de weg. De ruimte voor de boerderij is vaak ingericht als tuin.
2. Horizontale stapeling: de traditie om bijgebouwen zoals schuren aan elkaar achter het hoofdgebouw te stapelen in de vorm van een lange rij.
3. Erfafscheiding: vaak in de vorm van boombeplanting, die half open of gesloten (volledig beplant met onderbegroeiing) kan zijn.
4. Entree: een ensemble met een mooie brug, hek en boombeplanting.

Voorbeeld van huidige verdichting op de erven

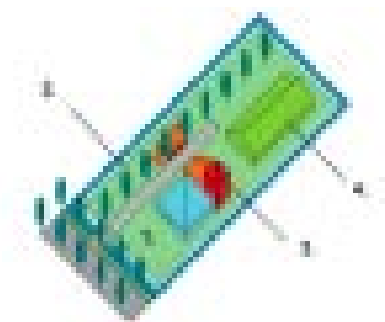
1. buitenplaats	6. garage
2. stolp	7. kapberg
3. schuur (bijgebouw)	8. ligboxen
4. paardenbak	9. bijgebouw (hoog)
5. agrarische schuur	10. tuinderswoning

Transformatie en verdichting op de erven

Door het toevoegen van gebouwen, het renoveren van bestaande gebouwen en het toevoegen van nieuwe functies veranderen de erven van karakter en maat.

Essenties van het nieuwe erf

1. Behoud: historisch gezicht behouden
2. Vernieuwen: nieuwe woon- en werkruimte biedt mogelijkheid voor architectonische innovatie en experiment
3. Versterken: het waarborgen en verbeteren van landschappelijke kwaliteiten
4. Functie: het functioneel houden van het erf voor bedrijfsvoering

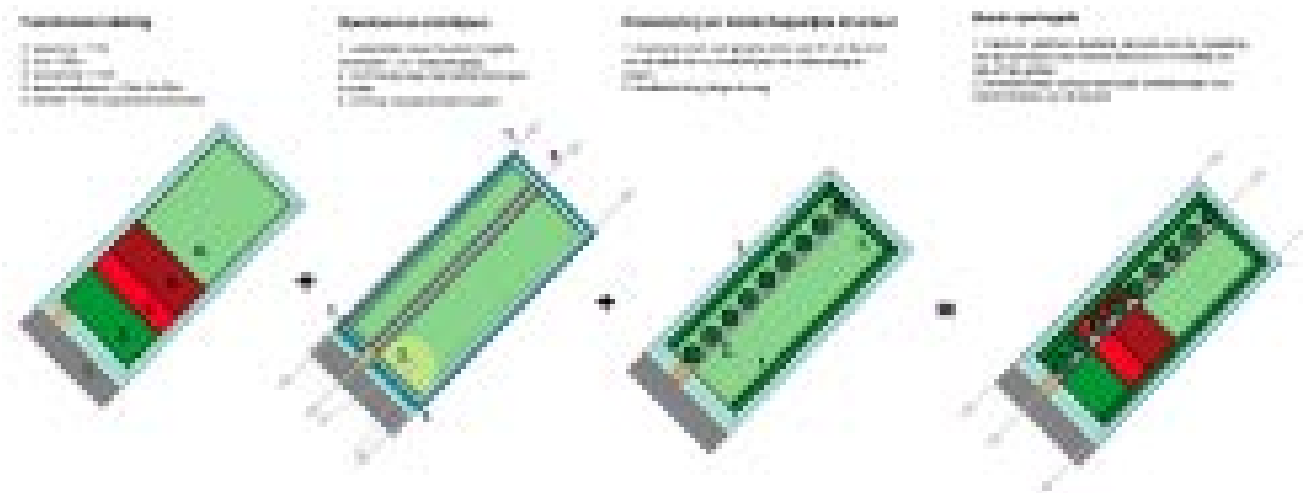
Essenties van het nieuwe erf

1. Historisch aanzicht (behouden)
2. Vernieuwing en dynamiek (nieuwe woon-werkvormen/experiment)
3. Landschappelijke kwaliteit (verbeteren en versterken)
4. Landbouw (functioneel en extra aandacht voor architectonische kwaliteit)

Spelregels voor het nieuwe erf

De huidige transformaties en verdichting op en van de erven tasten de basiskwaliteiten van de erven aan. Vanuit de basiskwaliteiten kan een aantal spelregels opgesteld worden die de ontwikkelingen op de erven kan aansturen. De spelregels gaan in op de functionele indeling van het erf, de openheid en zichtlijnen, de inscenering van landschappelijke kwaliteiten en de inpassing van bouwmassa op het erf.

Inpassing van bouwmassa op de kavel (spelregels)

Functionele indeling

Het erf wordt verdeeld in zones die het type ontwikkeling of bestemming bepalen. De afmetingen van de zones zijn indicatief en afgeleid van de huidige situatie op de Middenweg.

Zone 1: de wegzone (14m vanuit de as van de weg)

Zone 2: de tuinzone: bestemd voor gebruik als tuin. (20m)

Zone 3: de woonzone: alleen woonfuncties (10m)

Zone 4: de woon-werkzone: een combinatie van wonen en werken (35m)

Zone 5: de landbouw zone: exclusief voor agrarische en agrarisch gerelateerde functies (tot het eind van de kavel)

Openheid en zichtlijnen

Deze richtlijnen beschrijven de visuele basisrelatie met de omgeving vanuit het erf en op het erf (inclusief watersloten).

- Zicht openhouden op de watergangen die langs de voorkant en zijkanten van de kavel liggen: geen obstakels of bebouwing over de sloten plaatsen. Mogelijke watercompensatie aan verbreding van de sloten koppelen, dit kan de structuur van de sloten nog meer versterken.
- Zicht langs oprijlaan naar het achterland openhouden.
- Zicht op voorgevel openhouden.

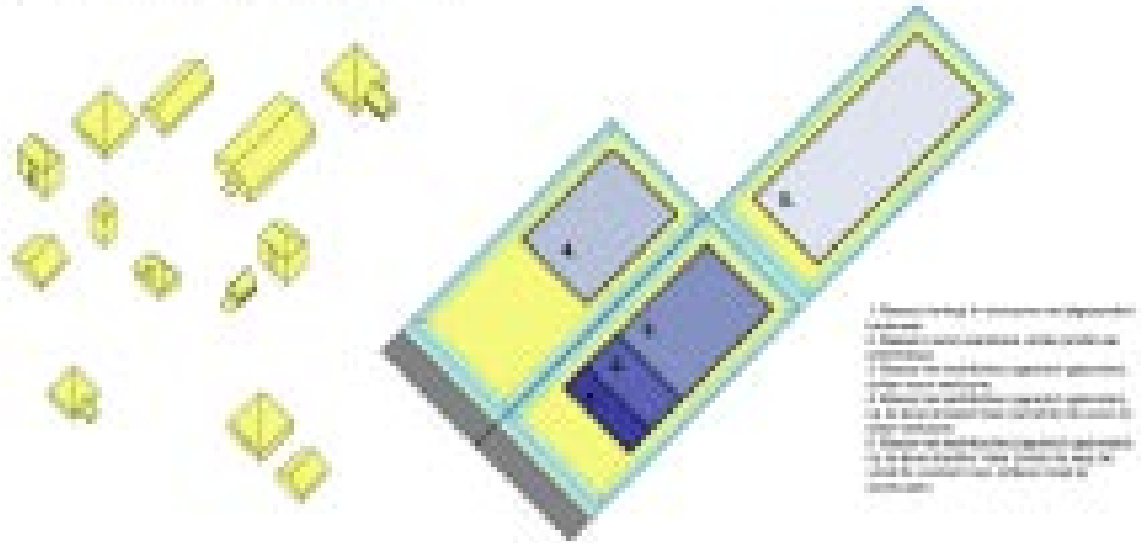
Enscenering en landschappelijke kwaliteiten

Hoewel de groene kwaliteiten een belangrijke component vormen van de verschijningsvorm van de erven, is de aanleg en uitvoering ervan zeer afhankelijk van de eigenaren van de grond. De suggestie is om deze duidelijker aan te sturen in de vorm van minimale kwaliteitseisen.

- Groene voet: Deze maatregel stelt voor om een zone rondom het erf van 2m à 3m breed vanaf de bovenkant van de slootoever vrij van bebouwing en verharding te houden. De invulling hiervan moet groen worden. De precieze invulling wordt door de eigenaar zelf bepaald. De Beemster kent twee soorten erven, gesloten en open erven. De keuze om de erfafscheiding met bomen te beplanten wordt ondersteund, maar niet voorgeschreven.

- Oprijlaan: Minimaal één rij bomen langs de rand van de weg te beplanten met geschikte boomsoorten. Dit geeft een driedimensionale structuur aan het erf die aansluit bij de schaal van het landschap.

Inpassing van bouwmassa op het erf met werkfuncties

Inpassing van (bouw)massa op het erf

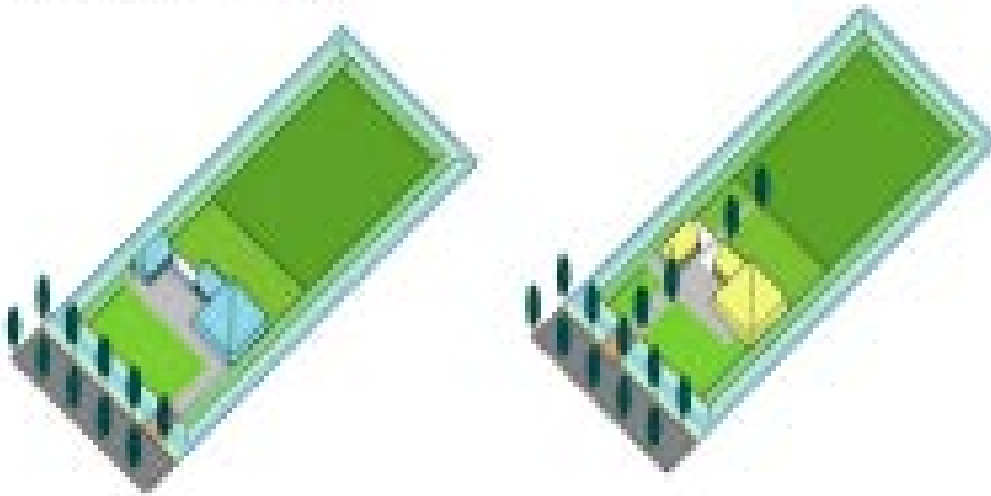
Bij veel nieuwe bouwaanvragen ontstaat direct de vraag waar het gebouw op het erf geplaatst moet worden. Om deze vraag te beantwoorden, is een inpassingsstrategie bedacht die duidelijk aangeeft waar bouwmassa op het erf ingepast kan worden.

1. Massa (woning) in woonzone met afgesproken beukmaat.
2. Massa in woon-werkzone, achter profiel van woonmassa.
3. Massa met werkfuncties (agrarisch gebonden), achter woon-werkzone.
4. Massa met werkfuncties (agrarisch gebonden), op de kavel ernaast maar wel achter de woon en woon-werkzone.
5. Massa met werkfuncties (agrarisch gebonden) op de kavel erachter maar zonder de weg die vanaf de voorkant naar achteren loopt te doorkruisen.

Toepassing van nieuwe regels met bestaande voorbeelden

Op de volgende pagina's wordt de toepassing van de spelregels inzichtelijk gemaakt, door van een aantal bestaande situaties de alternatieven te tonen.

Voorbeeld 1
Nieuwe boerderij (sloop / nieuwbouw)

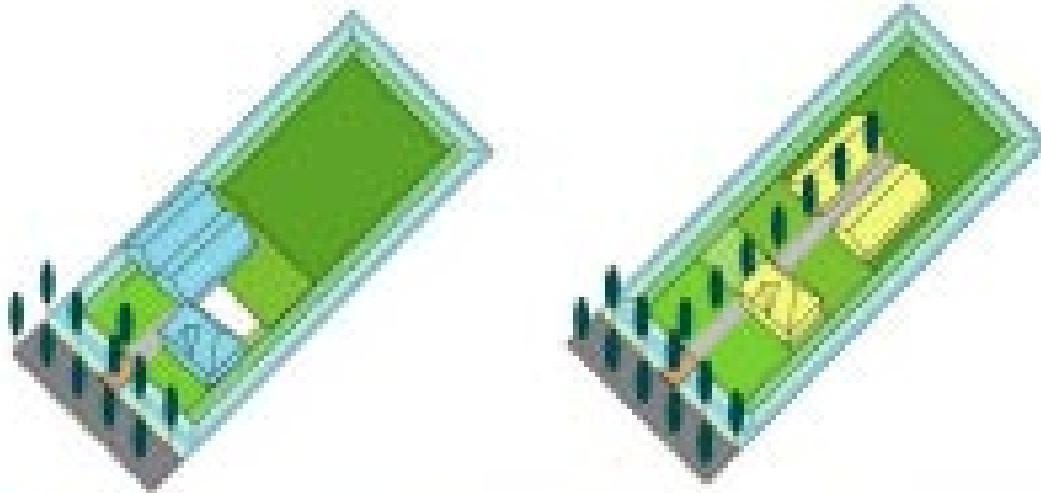
1. Nieuwe boerderij (sloop/nieuwbouw) historisch

Bij de bestaande inpassing van het gebouw ontbreekt een aantal zaken, waardoor de verschijningsvorm van het erf niet klopt. De woning heeft een extra vleugel die dwars over het erf steekt en is op een garage aangesloten via een hek. Hierdoor krijgt het erf een andere (wat meer suburbane) verschijningsvorm. Door de afbakening tussen voor- en achtererf komt er meer druk op de voorkant van het erf. Dit kan leiden tot een soort etalagevorming en kakofonie van auto's of boten voor de woning.

Alternatief: De oprijlaan wordt haaks op het erf ingepast en steekt rechtdoor om zowel de woning als de garage te ontsluiten. De zijvleugel kan achter de hoofd woning geplaatst worden. Het hek is verwijderd. De bebouwing wordt niet beschouwd als een massa maar duidelijk aparte eenheden. Het zicht op het achterland is hersteld, en de laan is beplant met bomen om de oprijlaan te benadrukken.

Voorbeeld 2

Inpassing nieuw woongebouw en agrarische bijgebouwen

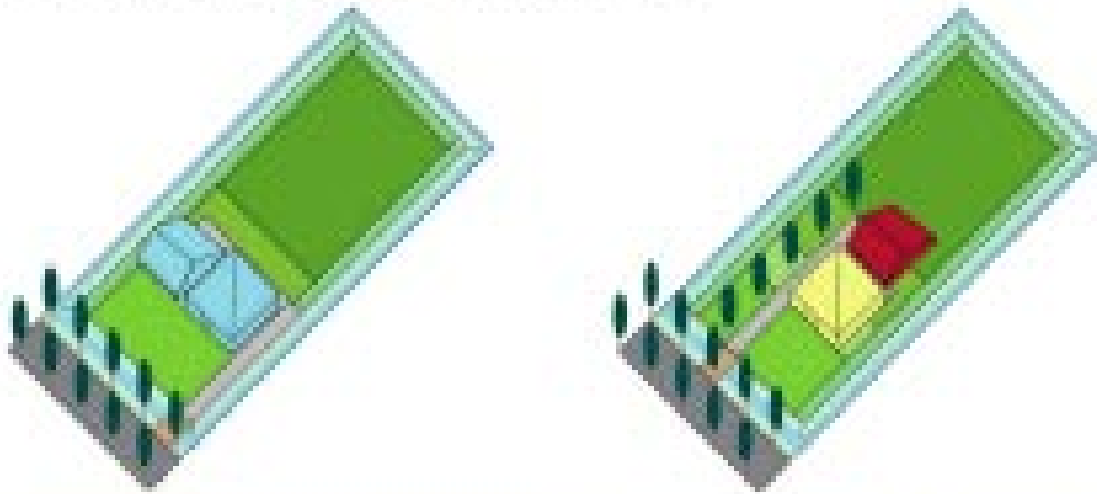
2. Inpassing nieuw woongebouw en agrarische bijgebouwen

De bestaande inpassing wijkt van bijna alle spelregels af. Het gebouw staat niet op de rooilijn in de woonzone, maar juist in de tuinzone. De bijgebouwen staan ernaast en niet erachter en zijn aan het hoofdgebouw vastgebouwd.

Alternatief: Het woongebouw wordt meer naar achter verschoven. De werkgebouwen worden achter het woongebouw geplaatst.

Voorbeeld 3

Inpassing van nieuw woongebouw in de vorm van een schuur

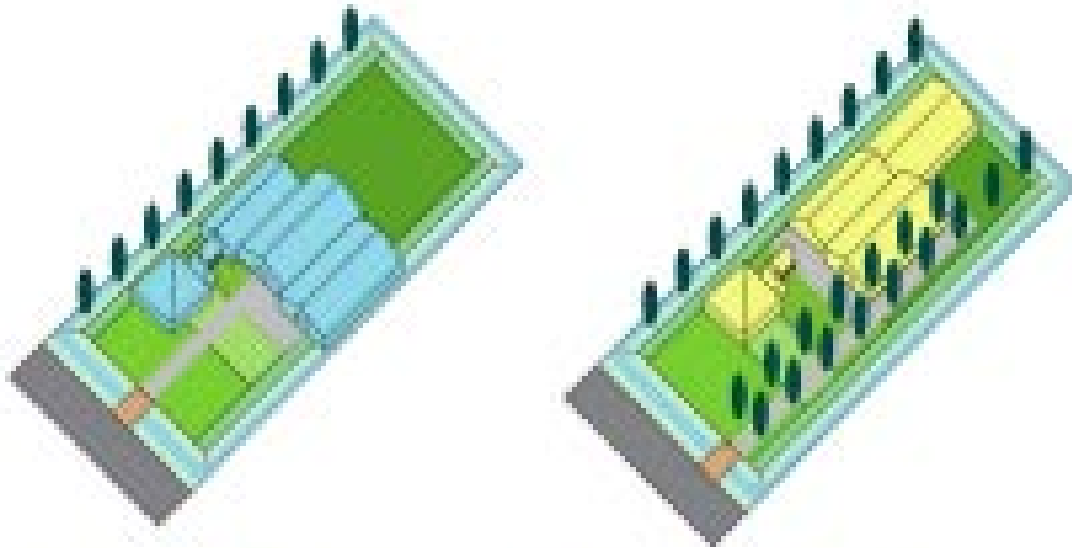
3. Inpassing nieuw woongebouw in de vorm van een schuur

Bij dit voorbeeld is er een nieuw woon(bij)gebouw ingepast in de vorm van een schuur. Het bijgebouw heeft een agrarische vorm (niet erg fraai) en staat naast het hoofdgebouw. Het erf ziet er ook rommelig uit en er is weinig aandacht voor de landschappelijke inrichting.

Alternatief: Het nieuwe gebouw is achter het hoofdgebouw geplaatst en de weg is verplaatst uit het groene lint. Deze wordt ook nog ingeplant met bomen.

Voorbeeld 4

Inpassing agrarische gebouwen (grootschalige schuren)

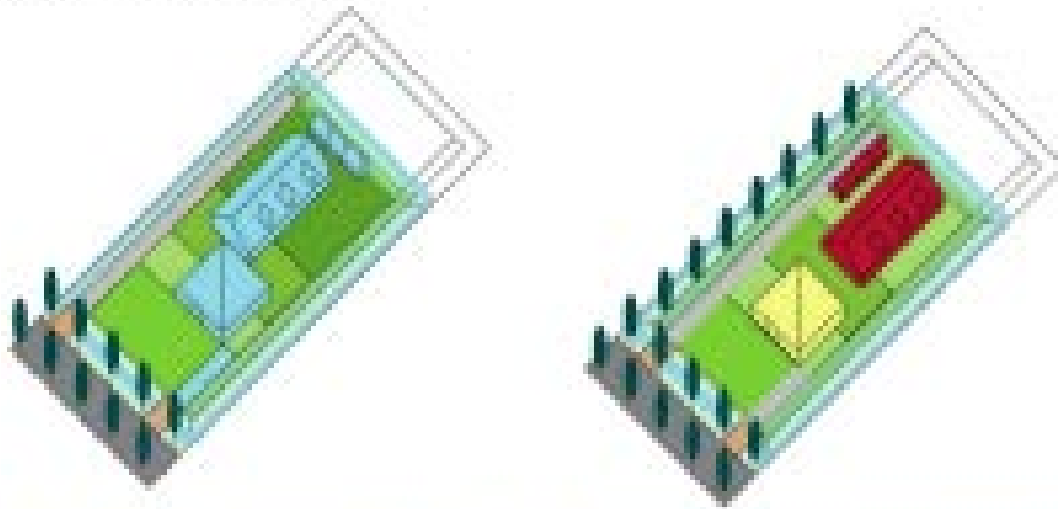

4. Inpassing agrarische bijgebouwen

Op dit erf komt een aanzienlijke toevoeging van massa. Een bestaande stolp wordt gerenoveerd en twee enorme schuren worden erachter geplaatst. De bestaande oprijlaan biedt een heel mooie aanleiding voor beplanting.

Alternatief: De grote schuren zijn geplaatst achter het hoofdgebouw conform de inpassingsstrategie. Kleinere schuren hebben wel de voorkeur, maar zijn misschien vanuit functionaliteit niet wenselijk. De toevoeging van de enorme extra massa geeft in dit geval aanleiding tot hogere eisen voor de landschappelijke inrichting van het erf. In dit geval wordt een erfafscheiding in de vorm van boombeplanting geëist die moet worden vastgelegd in de vorm van een landschapsplan bij de bouwaanvraag.

Voorbeeld II Inpassing nieuwe appartementen

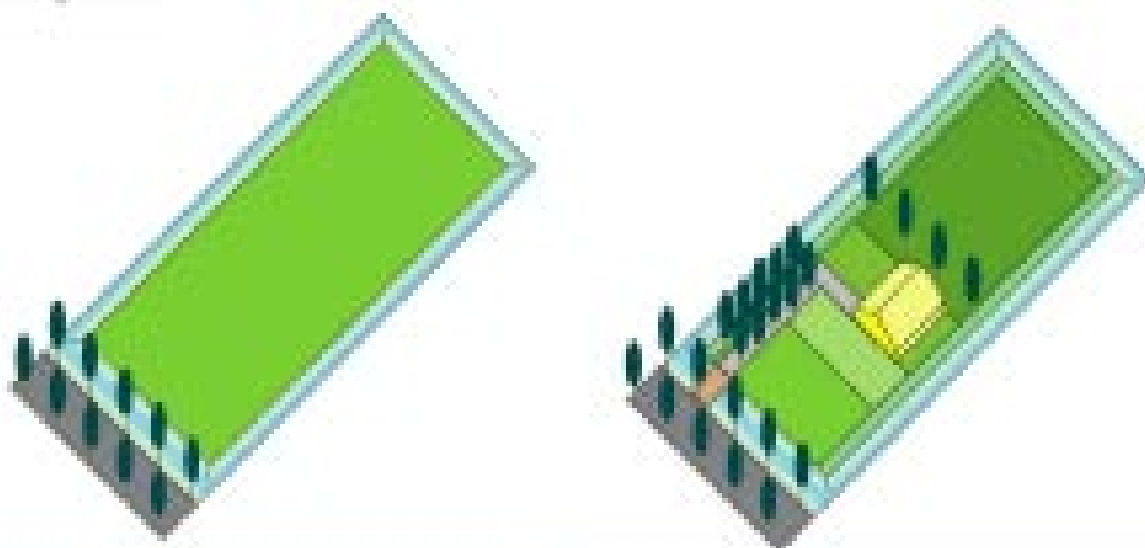

5. Inpassing nieuwe appartementen

Het idee om meerdere appartementen te realiseren op een enkel erf is heel innovatief en in dit geval met veel aandacht voor de architectuur uitgevoerd. Op andere punten scoort dit plan minder hoog. Het nieuwe appartementengebouw staat niet achter het hoofdgebouw. Het gevolg hiervan is dat de weg te strak langs de slootoever is ingepast, waardoor de randen van het erf hard worden, in plaats van groen. Dat er ineens meerdere eigenaren zijn op het erf, met ieder eigen verantwoordelijkheden, gaat ten koste van de algemene kwaliteit van het erf. Het ensemble van de entreebrug ontbreekt helemaal. Er is geen aantrekkelijke landschappelijke structuur en het erf is nogal versnipperd in zijn verschijningsvorm. Een mooi voorbeeld van de individualisering zijn de postvakken. Ieder postvak is anders en is gespijkerd op een oude paal, die niets te maken heeft met de algemene kwaliteit van het erf.

Alternatief: Het appartementencomplex wordt achter het hoofdgebouw geplaatst. De weg wordt uit het groene lint geplaatst en de garages worden anders ingepast om aan te sluiten op de nieuwe ligging van de weg. Een oprijlaan-beplanting dient meteen als een erfafscheiding en verbetert daarmee ook de landschappelijke kwaliteiten van het erf.

Voorbeeld 5
Inpassing nieuw erf

6. Inpassing schuur zonder woongebouw

Deze schuur is op een vreemde wijze in de ruimte geplaatst. De weg is goed ingepast, haaks op het erf en de ligging van het gebouw achterop het erf, buiten de woonzone, is een plus. Wat hier vooral ontbreekt is een landschappelijke inpassing.

Alternatief: De oprijlaan wordt beplant met bomen, evenals de achterkant van het erf en de entree. Omdat er geen sprake is van een woongebouw worden er hogere eisen gesteld aan de gevelvorm van de schuur.

Tot slot

De erven hebben weliswaar verschillende gedaantes en een sterke eigenheid, maar deze studie laat zien dat er wel degelijk typologische overeenkomsten zijn waaruit richtlijnen voor de ontwikkelingen kunnen worden afgeleid. Er zijn echter geen regels op te stellen die op iedere situatie van toepassing zijn. Naast de verschillen in soorten erven, kent ieder erf een andere bebouwingsgeschiedenis, en zijn ook niet voor alle erven de ruimtelijke ambities gelijk. De veranderingen op de erven gaan over het slopen en vervangen van bedrijfsgebouwen, maar ook over het inpassen van woningbouw of faciliteiten voor paarden. De combinatie van erven met eigenheid met de uiteenlopende ambities voor veranderingen vraagt om het zorgvuldig vastleggen van randvoorwaarden en procedures om tot die veranderingen te komen. Randvoorwaarden en procedures die vastgelegd moeten worden in Bestemmingsplan en Beeldkwaliteitsplan.

IVa. Beemster Bouwdoos

Beemster Bouwdoos

Samenvatting van conclusies en aanbevelingen

Ruimtelijke identiteit

• Ruimtelijk kader

- De Beemster vormt van groot (de hele polder) tot klein (het erf met de bebouwing, hekken, bruggen en beplanting) een samenhangend geheel.

• Dynamiek/ambities

- Spanning ontstaat bij veranderingen. Dan moet er bepaald worden hoe om te gaan met de Beemster kwaliteiten in samenhang, hoe ze te beschermen en toch te ontwikkelen?

• Ontwikkelingsvisie

- De Beemster Bouwdoos biedt Beemsterse spelregels die geënt zijn op de Beemstermaat. De Beemster Bouwdoos is geen 'magic box' waarmee alle ruimtelijke vraagstukken instant kunnen worden opgelost. Het is een hulpmiddel om te begrijpen dat iedere ingreep, groot of klein, van invloed is op het totale ruimtelijke beeld van de polder, en daarmee van invloed is op de kwaliteit van het UNESCO-erfgoed.

We hebben niemand gesproken die de Beemster lelijk vindt. Iedereen hecht aan de ruimtelijke kwaliteit ervan. Ook uit het verslag van de werkconferentie (een bijeenkomst die in november 2004 plaatsvond met vertegenwoordigers van overheid, belangenverenigingen en deskundigen) blijkt die eensgezindheid wanneer het over de ruimtelijke kwaliteiten gaat, zoals de sloten, kavels, bomen, bebouwing en ritme. De spanning wordt zichtbaar wanneer er een keuze vermoed wordt tussen ontwikkelen en behouden, zoals bij de stelling dat het werelderfgoed vaak ten onrechte gebruikt wordt om ontwikkelingen tegen te houden of de stelling dat het werelderfgoed en de agrarische sector heel goed samen gaan. Met name de ontwikkelingen in de landbouw blijken een belangrijke katalysator voor spanningen: slootdemping in verband met grotere kavels, grote schuren op de erven, leegkomen en afbraak van boerderijen. De spanning ontstaat dus bij veranderingen. Dan moet er bepaald worden hoe om te gaan met die kwaliteiten, hoe ze te beschermen en toch te ontwikkelen? Wij hebben gezocht naar manieren om die specifieke kwaliteiten te gebruiken bij toekomstige ontwikkelingen, waardoor de identiteit van de Beemster behouden blijft en zelfs wordt versterkt. Daarvoor hebben we de Beemster Bouwdoos ontwikkeld waarmee we een aanzet willen geven voor de ruimtelijke spelregels bij ontwikkelen in de Beemster.

De Beemster Bouwdoos biedt Beemsterse spelregels die geënt zijn op de Beemstermaat. De Bouwdoos is een instrument voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Deze bevat de specifieke ruimtelijke

elementen van de Beemster op verschillende schaalniveaus, zoals erven en erfopbouw, gebouwen, watergangen en kavelstructuur. Bij ruimtelijke vragen met betrekking tot de erfopbouw bijvoorbeeld biedt de Bouwdoos duidelijkheid over de exacte plaatsing van een bedrijfsgebouw achter het woonhuis, de inrichting van erven of de 'groene voet' die een nieuwe vrijstaande woning om zich heen vraagt. De Bouwdoos spreekt zich niet direct uit over het gewenste uiterlijk van de gebouwen maar wel over het volume van de bebouwing en de onderlinge verhoudingen van de volumes en hun plaats op een kavel. De case studies over water en erven illustreren de toepassingsmogelijkheden van de Beemster Bouwdoos voor nieuwe opgaven.

De Beemster Bouwdoos is geen 'magic box' waarmee alle ruimtelijke vraagstukken instant kunnen worden opgelost. Het is een hulpmiddel om te begrijpen dat iedere ingreep, groot of klein, van invloed is op het totale ruimtelijke beeld van de polder, en daarmee van invloed is op de kwaliteit van het UNESCO-erfgoed. In het bovenstaande is uitgelegd dat de Beemster van groot (de hele polder) tot klein (het erf met de bebouwing, hekken, bruggen en beplanting) een samenhangend geheel vormt. Wordt er op welke plek dan ook iets veranderd, dan heeft die verandering invloed op de hele polder.

Uiteraard gaan veranderingen stap voor stap: een nieuwe rij burgerwoningen, drie nieuwe paardenstallen, waterberging, wat kassen, een nieuwbouwtolp, woningen op een voormalig boerenerf. Het gaat er niet om dat deze ontwikkelingen niet goed zouden zijn, ze zijn namelijk cruciaal voor het vitaal blijven van de Beemster, maar het gaat om de manier waarop ze in het landschap worden ingepast. Alle Beemsterlingen samen, publieke en private partijen, zijn verantwoordelijk voor dit superlandschap. De toepassing van de Beemster Bouwdoos is maatwerk en verschilt per plek. De bouwdoos bevat geen gestandaardiseerde stolpjes of kassen of historiserende bruggen, maar dient om begrippen als ritme, schaal, sfeer en zichtlijnen helder te maken. In de tuinenhoek kan dicht opeenstaande lintbebouwing heel goed, maar in het noorden van de Beemster, waar de bebouwing veel verder uit elkaar staat, zou dit jammer zijn. Voor iedere plek geldt een specifieke oplossing. Daarom is een bestemmingsplan ook een moeilijk instrument in dit verband. Het gaat uit van toelatingsplanologie, en heeft doorgaans niet de verfijningsgraad die nodig is om bovenstaande nuances juridisch te verankeren. Daarom heeft de politiek welstands- en monumentenbeleid (voor de objecten) en beeldkwaliteitsplannen (voor stedenbouw en landschap) ingesteld. De Beemster Bouwdoos zou vooral van pas kunnen komen bij het opstellen van een beeldkwaliteitsplan voor de Beemster. Daartoe moet de bouwdoos dan verder verfijnd worden en afgestemd op de ontwikkelingen die spelen op een bepaalde plek.

Ila. Water en waterbeheersing

• **Ruimtelijk kader**

- Het oorspronkelijke slotenpatroon zoals vastgelegd in de 17e eeuwse kopergravure moet behouden blijven en waar mogelijk hersteld worden. Het systeem van fort en nat netwerk van de Stelling van Amsterdam was een van oorsprong nat netwerk.

• **Dynamiek/ambities**

- Sloten worden gedempt voor een efficiëntere agrarische bedrijfsvoering. Het Hoogheemraadschap zoekt naar locaties voor waterberging.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Na classificering kunnen minder essentiële sloten worden ingeruild tegen het weer uitgraven van 'kopergravure-sloten'. De hoofdwatgangen, de kopergravure en de Stelling van Amsterdam bieden aanknopingspunten voor waterberging. (zie verder: Case Study Water)

Water vormt een belangrijke bouwsteen van de Beemster identiteit. Uit het verslag van de werkconferentie blijkt dit ook. Het slotenpatroon van 1612 wordt als des Beemsters ervaren en moet volgens alle aanwezigen behouden blijven. Over de vraag of alle sloten die er nu nog zijn behouden moeten blijven of open staan voor verandering heerst verdeeldheid. Negen personen zijn voor behoud en acht zien mogelijkheden voor verandering. Echter, op de stelling dat er veel sloten zijn gedempt de laatste jaren antwoordt een grote meerderheid dat dat klopt maar ongewenst is. De sloten zijn dus een heikel punt die vragen om een zorgvuldige benadering.

De 17e eeuwse kopergravure wordt regelmatig aangevoerd als argument om dempen tegen te gaan dan wel toe te staan. Binnen deze cultuurhistorische studie is deze kopergravure ook het enige 'harde' uitgangspunt gebleken. Het waterschap heeft het vermoeden dat dit oorspronkelijke systeem in haar basisvorm niet meer intact is. Ons advies is om de bestaande slotenstructuur in relatie tot de kopergravure eerst in kaart te brengen om zo vast te kunnen stellen welke sloten er zijn bijgekomen en welke zijn verdwenen. Buiten dat de sloten deel uit maken van het erfgoed van de Beemster hebben ze echter meer waarden en functies zoals waterberging en waterafvoer, perceelbegrenzing en natuur en landschappelijke kwaliteit. Een vraag of een sloot kan verdwijnen of juist weer moet verschijnen is een complexe afweging waarbij cultuurhistorie maar één van de overwegingen is. Ons advies is om de sloten, zoals eerder gezegd, in kaart te brengen en ze te classificeren in een A, een B en een C-klasse. In de A-klasse komen de sloten uit de kopergravure, de sloten die er nog zijn maar ook die inmiddels zijn gedempt. In de B-klasse komen de sloten die weliswaar niet op de kopergravure staan maar desondanks van belang zijn. Hetzij voor de afwatering of waterberging,

de perceelscheiding, landschappelijke kwaliteit of natuur. In de C-klasse komen de sloten die voor alle criteria niet hoog scoren. Deze sloten zouden eventueel kunnen worden gedempt mits er ergens anders, ter compensatie, een gedempte sloot uit de A-categorie, van exact de zelfde lengte, weer wordt uitgegraven.

In de huidige dynamiek van compensatie en verhandelbare rechten zou dat kunnen veroorzaken dat de eigenaar van een perceel waarvan een 'kopergravure-sloot' is gedempt, die sloot weer uitgraaft en de rechten daarvoor te koop gaat aanbieden. Hierdoor zullen de oorspronkelijke sloten plotseling een waarde krijgen die het respect daarvoor alleen maar kan laten toenemen. In de loop van de tijd worden via deze regel de minder belangrijke sloten ingeruild tegen 'kopergravure-sloten' die waren verdwenen zonder bedrijfsmatige efficiëntie of landschappelijke kwaliteit kwijt te raken.

Uit onderzoek en classificering door deskundigen van alle betrokken criteria voor de kwaliteit van de sloten, kan deze kaart worden opgesteld en de compensatieregels worden afgesproken. Deze classificering en de compensatie-regeling kunnen worden vastgelegd in het nieuwe Bestemmingsplan buitengebied. Eenduidigheid over oorspronkelijke sloten, later gegraven sloten, gedempte sloten en noodzakelijke sloten en de wijze om hiermee om te gaan is noodzakelijk maar kan niet alleen vanuit de cultuurhistorie worden bepaald.

Naast de slotenstructuur is zowel grootschalige als kleinschalige waterberging het belangrijkste water-vraagstuk van de nabije toekomst. In de case study, verderop in dit rapport, is aangegeven hoe bestaande en historische waterelementen van de Beemster Bouwdoos gebruikt kunnen worden om de grootschalige waterbergingsopgave vorm te geven. Voor de kleinschalige waterbergingsopgaven kan ook worden aangesloten bij de kopergravure en kunnen bijvoorbeeld 'kopergravure-sloten' of verdwenen molengangen weer worden uitgegraven. Of bijvoorbeeld de waterlinie fort en nat, maar ook eendenkooien of nieuwe buitenplaatsen voor dat doel worden aangelegd of ingericht.

(Zie verder: Case Study Water)

IIb. Infrastructuur

• Ruimtelijk kader

- De hoofdstructuur van wegen en tochten (geometrische structuur) met hun beplanting is een van de meest identiteit bepalende elementen van de Beemster.

• Dynamiek/ambities

- Het noodzakelijke kapregime van de laanbeplanting is rigoreus en enkele rotondes doen afbreuk aan de kwaliteiten van de typisch Beemsterse kruisingen.

• Ontwikkelingsvisie

- Een geleidelijker regime van kap en vervanging van de laanbeplanting is aan te bevelen. Voor de noodzakelijke verkeersmaatregelen zoals rotondes zijn cultuurhistorische aanleidingen te vinden in de oorspronkelijk geplande maar nooit gerealiseerde vierkanten pleinen op de kruisingen.

De hoofdstructuur van wegen en tochten (geometrische structuur) scoort ook tijdens de werkconferentie hoog op het lijstje met identiteit bepalende elementen van de Beemster. Oplossingen voor problemen met de infrastructuur zouden daarom ook kunnen worden gezocht vanuit die basisstructuur, in plaats van standaardoplossingen te importeren uit andere gemeenten.

Als de specifieke Beemsterse kwaliteit leidraad is voor het handelen, moet die zorgvuldigheid in alle maatregelen ingebakken zijn, of dat nu gaat over het kappen en vervangen van bomen of het onderhoud van sloten. Er is veel onbegrip over het kap-regime van de bomen in de Beemster; het wordt vooral als nogal rigoreus gezien. Een geleidelijker systeem van bomenkap is aan te bevelen. Zorgvuldigheid zou ook moeten gelden voor het aanleggen van rotondes. Neem nu de twee rotondes die op de Middenweg zijn aangelegd. Het verkeer wordt net voor de kruisingen omgeleid naar de rotondes die net naast de kruisingen liggen. Uit overwegingen van verkeersveiligheid en de fasering van de aanleg, is deze ingreep logisch en correct. Maar omdat de culturele component van de situatie niet is meegenomen is het werelderfgoed serieus beschadigd. Terwijl dit niet nodig was geweest, sterker nog, tijdens des Beemsters ontstond het voorstel voor een 'quadratonde'. Hierbij wordt teruggegrepen op de vierkante pleinen die volgens eerste verkavelingsplan uit 1612 op de kruisingen in de Beemster zouden worden aangelegd maar uiteindelijk niet zijn ontstaan. Door deze pleinen alsnog aan te leggen en daarbinnen een 'vierkanten rotonde' te realiseren vang je twee vliegen in een klap. Een kenmerkend onderdeel van de cultuurhistorie van de polder wordt hersteld én de verkeersveiligheid wordt verbeterd.

Te midden van alle versnelling is er, mede dankzij de komst van (gepensioneerde) nieuwelingen, ook behoefte aan traagheid: wandelpaden, ommetjes voor met de hond, ruiterspaden voor de snelgroeiende paardenindustrie, begaanbare waterwegen voor kano's. Ook verkoop van streekeigen producten valt hieronder. De mogelijkheden voor traagheid zouden in een nieuwe recreatie-plattegrond in kaart kunnen worden gebracht. De Beemster is misschien bij uitstek de plaats waar de snelheid de traagheid kan versterken. En daar waar de snelheid en het ontbreken van obstakels voorop staat, op de snelweg A7 worden binnenkort informatieborden over de Beemster opgesteld, én een wegrrestaurant aangelegd. Wellicht dat dit laatste initiatief een verbindingkans op kan leveren tussen de snelweg en de Beemster door een bijzondere landschappelijke inpassing, aankleding en vormgeving. Ontwikkelingen langs de A7 kunnen in onze ogen snel afbreuk doen aan de kwaliteiten van de Beemster en moeten daarom met de nodige voorzichtigheid worden betracht.

IIc. Nederzettingen

• Ruimtelijk kader

- De vierkante kavels, de maatvoering, opbouw, ritme en aard van de bebouwing zijn bepalend voor de identiteit van de Beemster.

• Dynamiek/ambities

- Er staan uitbreidingen van formaat op stapel. Zuidoostbeemster gaat groeien, maar ook in het landelijk gebied is van alles aan de hand.

• Ontwikkelingsvisie

- Aanknopingspunten voor ontwikkeling van woningbouw zijn de uitbreiding van kernen, de verdichting van linten, hergebruik of nieuwbouw van en op erven, meer grootschalige woningbouwlocaties zoals in Zuidoostbeemster en Middenbeemster en de waterbergingsopgave die mogelijkheden biedt voor een waterwijk. Mits zorgvuldig gedaan hoeft de cultuurhistorische kwaliteit geen belemmering voor een van deze mogelijkheden te zijn.

De uitkomsten van de gesprekken en van de rondes van *The making of* sluiten aan bij de conclusies van de werkconferentie. De vierkante kavels, de maatvoering, stomp, ritme en aard van de bebouwing; ze worden allemaal herkend als bepalend voor de identiteit van de Beemster. In onze gesprekken komt ook duidelijk een wens naar voren voor meer visie, ambitie en oog voor kwaliteit. Als voorbeeld wordt de uitbreiding van de kerk genoemd. Naast een grote architect als Hendrik de Keijzer moet minstens zo'n grote staan, zoals Hubert-Jan Henket. Henket heeft in zijn plan vorm-eigenheden van de Beemster gebruikt, zonder ze al te zeer te etaleren of te illustreren. Hij combineert schuin rieten dak, soberheid, helderheid met glas en beton in een eigentijdse vormtaal.

Voor de Beemster geldt naast de ruimteclaim van de zoeklocaties uit het streekplan en de nationaal landschap status uit de Nota Ruimte ook de UNESCO status. In dit spanningsveld van belangen en lobby's gaat het om het vinden van de juiste balans. In de cultuurhistorische verkenning 'Bouwen voor Waterland' zijn hierover al enkele uitspraken gedaan. Maar een echte verfijning van de opgave en oplossingen voor de Beemster heeft nog niet plaatsgevonden. Terwijl er uitbreidingen van formaat op stapel staan. Zuidoostbeemster gaat groeien, maar ook in het landelijk gebied is van alles aan de hand. De precieze plaats en vooral de stedenbouwkundige inpassing van de ontwikkelingen, of het nu een complete woonwijk betreft of een bebouwing van een erf met woningen, is cruciaal voor de ruimtelijke kwaliteit van de Beemster en daarmee voor haar toekomst in economisch, toeristisch en recreatief opzicht. Tijdens ons onderzoek in de Beemster ontmoetten we weinig enthousiasme voor het verdichten van de linten. Voor het op peil houden van het voorzieningenniveau, het gemeenschapsgevoel en de ruimtelijke kwaliteit lijkt de meerderheid van de Beemsterlingen de voorkeur te geven aan het uitbreiden van de kernen.

Ook in ons onderzoek zouden we willen pleiten voor een meer genuanceerde houding ten aanzien van verdichting ('verrijken' volgens LA4SALE) van de boerenlinten. Want juist het ritme van bebouwing, doorzicht en beplanting is zo bepalend voor de ruimtelijke ervaring van de Beemster. Zoals een morsesein lang-lang-kort in vele variaties voorkomt, is ook het ritme van bebouwing langs de 'boerenlinten' niet eenduidig. De spelregels van LA4SALE in hun rapport op p. 125 verdienen zeker nadere studie. Ook hier weer geldt dat de situatie per plek kan verschillen en er dus maatwerk gewenst is. In het burgergrid, zoals LA4SALE de voormalige tuinenhoek in Zuidoostbeemster noemt, is verdichting aan de orde van de dag. Maar ook hier geldt dat precisie nodig is om het Beemsterse karakter te behouden. Smallere wegen, bruggen naar de woningen, puntdakken, een groene voet, het is een receptuur die niet eindeloos kan worden voortgezet. Bij verdere uitbreiding van de Zuidoosthoek zal er een nieuwe ruimtelijke 'drager' nodig zijn om de ontwikkelingen aan vast te maken. In de case studie over waterberging zijn hiervan enkele voorbeelden gegeven. Wat Middenbeemster, Noordbeemster, Westbeemster en het nieuw geprojecteerde Oostbeemster betreft, bevat 'Bouwen voor Waterland 2020' heel veel rake observaties. Maar ook voor dit rapport geldt dat algemene aanbevelingen altijd opnieuw getoetst moeten worden voor de plek waar het om gaat.

Aanknopingspunten voor ontwikkeling van woningbouw zijn de kernen die uitgebreid kunnen worden en de linten die verdicht kunnen worden, de erven waar hergebruik ofwel nieuwbouw plaats kan vinden, meer grootschalige woningbouwlocaties zoals in Zuidoostbeemster en Middenbeemster en

de waterbergingsopgave die mogelijkheden biedt voor een waterwijk. Mits zorgvuldig gedaan hoeft de cultuurhistorische kwaliteit geen belemmering voor een van deze mogelijkheden te zijn.

II d. Woonvormen

• **Ruimtelijk kader**

- Voor de totaal kwaliteit van de Beemster is het uiterlijk van een huis minder van belang dan de manier waarop het huis op het erf is geplaatst.

• **Dynamiek/ambities**

- Bij nieuwbouw wordt er steeds meer aandacht besteed aan de historische uitstraling van het huis maar nog te weinig aan de plaatsing op het erf.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Rekening houden met cultuurhistorie is meer dan architectuur die aan het verleden doet denken. Veel meer dan de architectuur zijn de massa van het bouwwerk in verhouding tot de grootte van het erf én de plaatsing op dat erf de belangrijkste cultuurhistorische continuïteiten waarmee zorgvuldig omgegaan moet worden.

Wonen is meer dan in een huis leven. De omgeving waarin je huis staat, is zeker zo belangrijk. De kwaliteiten van de omgeving kun je gebruiken bij de vormgeving van de woningen. Zoals in de Beemster, waar de Beemstermaat veelvuldig genoemd wordt als maatstaf voor bebouwing. Hier zou meer toezicht op moeten komen door de Welstand, wordt ook tijdens de werkconferentie gesteld.

Hoe mensen of projectontwikkelaars hun huizen vormgeven is altijd een vrije keus. En het is misschien voor de totaal kwaliteit van de Beemster wel minder van belang dan de manier waarop het huis op het erf is geplaatst. Staat het direct aan de weg of heeft het de kenmerkende wegsloot met daarachter een groen stuk voorterrein met bomen? Hoe is de oprit gesitueerd, langs de rand van de kavel of iets meer in het midden? Het zijn juist deze aspecten die, veel meer dan de architectuur, het aanzien van de Beemster bepalen en de ruimtelijke eenheid, reden voor de werelderfgoedstatus, garanderen. Hier ligt ook een verantwoordelijkheid bij de uitbreiding van Zuidoostbeemster. Daar verrees recentelijk de 21^e eeuwse versie van de rijke burgerwoonhuizen. Hoewel de kavels in deze 'tuinenhoek' altijd kleiner zijn geweest dan elders in de Beemster, is hier duidelijk te zien hoe de verhoudingen tussen erfafmeting en woonoppervlak verstoord zijn.

Wij houden met deze cultuurhistorische studie geen pleidooi voor het historiserend bouwen en weten ons dan gesteund door een flink deel van de Beemsterlingen. We hebben er helemaal niets op

tegen maar ons zijn in de Beemster vooral een aantal niet optimale voorbeelden opgevallen. Huizen met historische verwijzingen die echter op veel te kleine kavels stonden en daar bovendien niet zorgvuldig op waren geplaatst. Rekening houden met cultuurhistorie is meer dan architectuur die aan het verleden doet denken. Veel meer dan de architectuur zijn de massa van het bouwwerk in verhouding tot de grootte van het erf én de plaatsing op dat erf de belangrijkste cultuurhistorische continuïteiten waarmee zorgvuldig omgegaan moet worden. Wanneer daarmee rekening wordt gehouden kan er veel op achitectuurgebied en is juist de uitdaging om goede moderne architectuur in te passen veel groter dan het bouwen van nieuwe herenhuizen of stolperettes.

Ile. Erven

• **Ruimtelijk kader**

- De Beemster vormt van groot (de hele polder) tot klein (het erf met de bebouwing, hekken, bruggen en beplanting) een samenhangend geheel.

• **Dynamiek/ambities**

- Schaalvergroting en andere veranderingen van de agrarische bedrijfsvoering zorgen voor veel dynamiek op de erven. Oude bedrijfsgebouwen verliezen of veranderen hun functie en er ontstaan nieuwe erven met grootschalige bebouwing.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Binnen de principes van de Beemster Bouwdoos kunnen erven zich moeiteloos aanpassen aan de actuele ontwikkelingen, en kunnen zelfs de grootste schuren worden ingepast. (Zie verder: Case Study Erven)

Het belang van bouwen volgens de Beemstermaat kan ook geconcludeerd worden uit de werkconferentie. De vierkante kavels, de maatvoering, de mate en dichtheid van bebouwing en de stolpboerderijen scoren allemaal hoog op de lijst van bepalende kenmerken. Wat ook hoog scoort is 'economisch goed werkbaar'. En daar begint dan ook de spanning tussen de Beemstermaat en bedrijfsvoering, dat wil zeggen daar kan de spanning ontstaan. Met het juiste gereedschap dat ontwikkeld is op Beemstermaat kunnen aanpassingen op de erven vanwege veranderingen in bedrijfsvoering ook op een manier plaatsvinden die geen afbreuk doet aan maat, kavels en dichtheid van bebouwing.

Dat de nieuwe agrarische bedrijfsgebouwen meer aandacht mogen krijgen in architectuur en inpassing op het erf staat buiten kijf. Niet alleen regels van welstand maar ook het stimuleren via een prijsvraag of een prijs voor zorgvuldige inpassing kan hieraan bijdragen. Belangrijk hierbij is het breed gedragen besef dat de kwaliteiten van de Beemster ook op deze schaal moeten worden gerespecteerd. Dat ook de grote nieuwe bedrijfshallen, die noodzakelijk zijn vanwege

de schaalvergroting, zorgvuldig op de bestaande erven kunnen worden ingepast, maakt de case study zichtbaar die in het kader van dit project is uitgevoerd. Er is geen enkele reden om voor die nieuwe schuren plotseling af te wijken van het Beemster principe om op het erf achter de bestaande bebouwing verder uit te breiden. De case study toont de principes van de erven binnen de Beemster Bouwdoos. Binnen deze principes kunnen deze erven zich moeiteloos aanpassen aan de actuele ontwikkelingen, en kunnen zelfs de grootste schuren worden ingepast. Ook voor de andere erven, die nu (nog) niet zo onder druk staan, kunnen door studie deze principes zichtbaar worden gemaakt en in het gemeentelijk beleid worden vastgelegd, zodat daarmee ook de toekomstige ontwikkelingen in goede banen kunnen worden geleid. (Zie verder: Case Study Erven)

IIf. Werken

• **Ruimtelijk kader**

- In de Beemster wordt gewerkt en dat gebeurt met name op erven.

• **Dynamiek/ambities**

- Economisch vitaal blijf je niet als er niet ontwikkeld mag worden en om te ontwikkelen moet je vaak bouwen.

• **Ontwikkelingsvisie**

- De veranderingen in de geteelde gewassen en dieren op het land zijn weliswaar ingrijpend, maar vallen buiten de directe invloedssfeer van de overheid. Op de gevolgen daarvan op de erven kan wel invloed worden uitgeoefend. Voor de diversiteit van de polder en de overlevingskansen van de zorgvuldig ingerichte erven, is het van belang kleinschalige initiatieven waar mogelijk te ondersteunen.

Samen met het bouwelement erven, vormt werken een belangrijk onderdeel van de Beemster Bouwdoos. In de Beemster wordt gewerkt en dat gebeurt met name op erven. In toenemende mate gebeurt dat ook op bedrijventerreinen. Het werk in de detailhandel staat onder druk doordat ook Beemsterlingen liever een keer per week in het groot hun boodschappen doen.

Al is een meerderheid het tijdens de werkconferentie eens met de stelling dat het werelderfgoed geen probleem is voor de economische vitaliteit van de Beemster, spreekt uit veel andere antwoorden een spanning tussen deze twee. Economisch vitaal blijf je niet als er niet ontwikkeld mag worden en om te ontwikkelen moet je vaak bouwen. Nu wordt te vaak het werelderfgoed als argument gebruikt om bouwen tegen te houden. Althans volgens een aantal Beemsterlingen. Een even groot aantal vindt dat dit wel mee valt.

De voor-en tegenstanders van grootschaligheid,

de komst van logistieke bedrijven en ongewenste bedrijvigheid op bedrijventerreinen houden elkaar ook redelijk in evenwicht. Een meerderheid erkent wel het belang van de agrarische sector en vindt dat deze zo min mogelijk in de weg gezeten moet worden.

Kortom er is een bijna verlamd evenwicht tussen voor-en tegenstanders, want hoe moet de Beemster nu omgaan met economische ontwikkeling binnen het erfgoed? Ondanks een bij enkelen levende wens voor uitbreiding van het bedrijventerrein zijn we tijdens onze studie geen plannen daarvoor tegengekomen. Wij brengen in het kader van deze studie daar dan ook geen advies over uit. We signaleren, binnen beperkingen, wel mogelijkheden voor kleinschalige bedrijvigheid op de van functie veranderende erven. Waar dit al aan de hand is kan dit beter worden begeleid via regels in het bestemmingsplan die geënt zijn op de 'case study erven'.

Hoewel schaalvergroting een ontwikkeling lijkt waartegen verzet zinloos is omdat het voornamelijk wordt aangestuurd door Europa en de ontwikkelingen op de wereldmarkt, zien we aan de andere kant juist veel kleinschalige initiatieven. Voor de diversiteit van de polder en de overlevingskansen van de zorgvuldig ingerichte erven, is het van belang deze initiatieven waar mogelijk te ondersteunen. De nadruk in ons advies ligt ook expliciet op de erven. De veranderingen in de geteelde gewassen en dieren op het land, zijn voor het beeld in de polder weliswaar ingrijpend, maar vallen buiten de directe invloedssfeer van een bestemmingsplan of zelfs een beeldkwaliteitsplan. Op de gevolgen daarvan op de erven kan wel invloed worden uitgeoefend.

Ilg. Recreatie

• **Ruimtelijk kader**

- De Beemster heeft al vanaf dag één van haar bestaan 'nut' met 'lust' weten te combineren.

• **Dynamiek/ambities**

- De recreatie met paarden, en dan vooral de noodzakelijke voorzieningen daarvoor roepen veel ergernis op.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Er dient een goede paardenstudie te worden verricht met bv. aandacht voor inpassing in het Beemster landschap en het plannen van ruitersporen in combinatie met andere recreatieve ontwikkelingen.

Het enige dat we uit de Beemster Bouwdoos kunnen halen voor de recreatie is het feit dat de 'lust' reeds vanaf het eerste moment thuis is geweest in de polder, en dus absoluut niet als een wezensvreemd element kan worden beschouwd. Zelfs paarden zijn al vanaf dag één kind aan huis in de Beemster.

Het wordt ook hoog tijd om "Het paard" in de Beemster een betere naam te bezorgen en dat kan alleen door een goede paardenstudie te verrichten met bv. aandacht voor inpassing in het Beemster landschap en het plannen van ruitersporen in combinatie met andere recreatieve ontwikkelingen. Op zich is recreatie met paarden een aantrekkelijke recreatieve voorziening in een gemeenschap maar dan moeten de noodzakelijke voorzieningen daarvoor geen ergernis oproepen.

"Het moet hier geen Volendam worden", aldus het verslag van de werkconferentie. Ook recreatie moet dus passen binnen de Beemstermaat. Maar net als op veel andere gebieden, is er ook hier behoefte aan ontwikkeling. Hoe doe je dat zonder de identiteit en authenticiteit uit het oog te verliezen? Door vooral niet alleen de Beemster via 'promotie' en 'branding' te willen verkopen op de grootst mogelijke schaal. Maar juist kleinschalige initiatieven actief te ondersteunen en te verenigen in een sterke organisatie.

IIh. Stelling van Amsterdam en andere monumenten

• **Ruimtelijk kader**

- Monumenten zijn een belangrijke drager van identiteit.

• **Dynamiek/ambities**

- In heel Noord-Holland is het verbouwen van stolpboerderijen aan de orde van de dag.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Met of zonder monumentenstatus, een stolp verbouwen hoort met zorg te gebeuren.

Monumenten zijn een belangrijke drager van identiteit. Ze verdienen het gekoesterd te worden omdat ze ons iets kunnen vertellen over het geheugen van een plek, over de samenlevingen die ons voorgingen. Maar niet alleen om historische redenen zijn ze van belang: in een samenleving met meer vrije tijd en steeds meer ondernemende ouderen vormen monumenten ook toeristentrekkers.

Vier van de vijf forten van de Stelling van Amsterdam in de Beemster zijn in particuliere handen en de mogelijkheden voor hergebruik van het ene overgebleven fort door de gemeente of een andere publieke partij zijn vooralsnog verre van zeker te. Om deze reden, en vanwege het feit dat de Provincie Noord-Holland voor de hele Stelling een gebiedsprogramma heeft opgesteld, hebben we verdere ontwikkeling van concepten en aanbevelingen voor hergebruik van de Stellingforten in de Beemster achterwege gelaten.

Bij het omvormen van een monument (bijvoorbeeld een boerenstolp tot burgerwoonhuis) gaat het telkens weer om de spankracht van een monument. Wat kan

het pand hebben? In de monumentenwereld worden vaak vier begrippen gebruikt om deze spankracht te omschrijven: ensemblewaarde, symbolische waarde, zeldzaamheidswaarde en fysieke waarde. Een pand kan hoog scoren op ensemblewaarde omdat het karakteristiek op of aan een dijk ligt, maar het kan ook fysiek waardevol zijn omdat het oorspronkelijke ex- en interieur zo goed als bewaard zijn gebleven. Het kan zeldzaam zijn, omdat er uit de betreffende stijlperiode weinig gebouwen zijn overgebleven of een symbolische waarde hebben omdat het herinnert aan een historisch moment, zoals de forten van de stelling dat doen.

In heel Noord-Holland is het verbouwen van stolpboerderijen aan de orde van de dag. Slechts een klein aantal van het totale stolpenbestand staat op de Monumentenlijst. Met of zonder monumentenstatus, een stolp verbouwen hoort met zorg te gebeuren. Het gesloten dakvlak waaronder het vee en het hooi werden opgeslagen is karakteristiek voor het landschappelijke beeld. Dakramen kunnen, maar niet aan alle kanten. In verschillende boeken en sites is hierover informatie te vinden, alsmede bij de Monumentencommissie van de Stichting Welstandszorg Noord-Holland.

Ili. Natuur

• **Ruimtelijk kader**

- De natuur heeft zich vanaf het ontstaan van de Beemster gevoegd naar de cultuur en beiden houden elkaar nog steeds redelijk in evenwicht.

• **Dynamiek/ambities**

- Het landschap als zodanig wordt van belang geacht voor de identiteit van de Beemster. De boer heeft een steeds grotere rol gekregen in beheer en behoud van de landschap en moet daar voor beloond worden.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Aanknopingspunten voor natuurontwikkeling zijn de ringvaart en omgeving, de recreatieve structuur, nieuwe waterberginglocaties, eendenkooien, de oude rivier Bamestra.

Uit de expertmeeting blijkt dat natuur en cultuur elkaar redelijk in evenwicht houden. Het beschermen van cultuurwaarden hoeft niet ten koste te gaan van het beschermen van natuurwaarden. Beide hebben bestaansrecht in de Beemster. Het landschap als zodanig wordt van belang geacht voor de identiteit van de Beemster. De boer heeft een steeds grotere rol gekregen in beheer en behoud van de landschap en moet daar voor beloond worden. De trend is om de padenstructuur extensief te beheren zodat deze ook voor recreatie aantrekkelijk is. Aanknopingspunten voor natuurontwikkeling zijn de ringvaart en omgeving, de recreatieve structuur, nieuwe waterberginglocaties, eendenkooien, de oude rivier Bamestra. Hierbij past

een beleid gericht op extensief beheer.

Iij. Energie

• **Ruimtelijk kader**

- Energie in de vorm van koolzaad, windmolens en brongas heeft een lange traditie in de Beemster.

• **Dynamiek/ambities**

- Plannen voor nieuwe toepassingen van biobrandstoffen, windenergie of brongas leiden tot veel controverse.

• **Ontwikkelingsvisie**

- Er zijn veel aanleidingen om rondom de productie van energie in de Beemster een uitgebreide studie te starten die de historische aanleidingen verbindt met de actuele mogelijkheden en die toetst aan de gevoeligheden daarover in de gemeenschap.

Energie verdient een aparte studie in de Beemster. Alhoewel er vanuit de cultuurhistorie voldoende aanleiding is voor de Beemster om de markt van biobrandstoffen op te gaan, leidt de mogelijke toepassing ervan tot veel controverse. Koolzaadvelden, maar vooral windmolens stuiten op bezwaar. Voor wat betreft de plaatsing van windmolens sluiten we ons aan bij het compromis dat tijdens The making of is bereikt over een referendum onder de bewoners van de Beemster. Voor brongas hebben we geen afdoende reden gehoord om het niet te gebruiken. Het brongas zou een symboolwaarde kunnen krijgen voor energiewinning in de polder.

Los van de Beemster zelf, is de ontwikkeling van biobrandstoffen nog volop in beweging en over voor- en nadelen van koolzaad of windenergie is het laatste nog niet gezegd.

Iik. Festival 2012

• **Ruimtelijk kader**

- Beemsterlingen zijn zeer betrokken bij hun polder en vieren dat jaarlijks uitbundig tijdens de feestweek, en een keer in de 25 jaar zeer uitgebreid.

• **Dynamiek/ambities**

- Het opstellen van een toekomstvisie voor de polder is noodzakelijk maar dient de Beemsterlingen zelf intensief te betrekken.

• **Ontwikkelingsvisie**

- De betrokkenheid van de Beemsterlingen bij de veranderingen in de polder kunnen door de verbinding aan het jaartal 2012 (het 400-jarig bestaan) een grote impuls krijgen. (Zie verder: Proces en de culturele dimensie: Het 2012-model)

Wat de de toekomst ons brengen zal is een vraag die ons voortdurend bezighoudt. Al sinds jaar en dag worden daarom toekomstscenarios opgesteld die meestal worden verbonden aan een tot de verbeelding sprekend jaartal dat veilig ver weg ligt. Het jaar 2000 heeft lang die rol vervuld en heeft tot fantastische toekomstvisies geleid. De werkelijke toekomst is altijd veel minder spectaculair, zo hebben we nog steeds geen vliegende autos en staat het teletransport ook nog in de kinderschoenen. De daadwerkelijke planningshorizon ligt zelden verder weg dan 10 of 15 jaar en dat ook alleen maar omdat de ruimtelijke ordening van Nederland de traagste van heel Europa is. Om verder weg te kijken heeft geen zin, je hebt immers geen idee wat er politiek, economisch, sociaal, cultureel en technisch zoal staat te gebeuren, en daarop speculeren staat gelijk aan luchtfietserij. Een toekomstvisie op een verre datum geprojecteerd voert vooral tot geruststelling en geeft op zijn best vage hints van ontwikkelingen waarvan je absoluut niet weet of die later ook daadwerkelijk uit gaan komen. Een planningshorizon kan ook dichterbij gekozen worden. Ver weg genoeg om grotere ingrepen mogelijk te maken

en dichtbij genoeg om de spanning van het haalbare te voelen. Door voor de Beemster een toekomstproject op te zetten rond een einddatum die voor de Beemster tot de verbeelding spreekt, kan een brede groep betrokkenen worden gemobiliseerd uit zowel de bevolking, het bestuur als mede geïnteresseerden van buiten de Beemster. Het is een uitgelezen kans om de sociale kwaliteiten van de polder met de fysieke te verbinden. 2012, wanneer de Beemster 400 jaar bestaat, is een hanteerbare horizon als je er van uit gaat dat de festiviteiten in 2012 niet enkel worden gekenmerkt door tijdelijke evenementen maar dat op die datum ook de actualisering van de polder vanuit haar kwaliteiten als werelderfgoed en binnen de ruimtelijke veranderingen die nu zijn te voorzien, gestalte heeft gekregen.

De betrokkenheid van de Beemsterlingen bij de veranderingen in de polder kunnen door de verbinding aan het jaartal 2012 een grote impuls krijgen. (Zie verder: Proces en de culturele dimensie: Het 2012-model)

IVb. Proces en de culturele dimensie

Proces en de culturele dimensie

Voorstellen voor het verankeren van de culturele dimensie in de ruimtelijke ordening

De belangrijkste inzet van het project *des Beemsters* is om de 'culturele dimensie' een plek te geven binnen de ruimtelijke ordening van de Beemster. De kwaliteiten van het werelderfgoed moeten niet alleen worden gerespecteerd binnen de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen, ze moeten ook een actieve rol gaan spelen bij de inrichting van de polder. Hoewel we over de concrete invloed van *des Beemsters* nog niet veel kunnen zeggen, is het wel belangrijk te bekijken op welke wijze de cultuur een blijvende invloed op de Beemsterse ruimtelijke ordening kan krijgen.

Cultuur betrekken bij ruimtelijke ordening, ook wel culturele planologie genoemd, is een relatief nieuw fenomeen in de ruimtelijke ordening. Relatief nieuw, omdat wel al veel langer aandacht bestaat voor de culturele dimensie in ruimtelijke ordening, maar het begrip culturele planologie pas in het jaar 2000 beleidsmatig werd geïntroduceerd. Met die introductie werd vooral een bijzondere manier van werken benoembaar. Strikt genomen is die manier van werken voor de dagelijkse praktijk van de ruimtelijke ordening niet noodzakelijk. Echter, culturele planologie draagt wel zorg voor de kracht en vooral voor de continuïteit van culturele kwaliteiten binnen de zich steeds verder specialiserende ruimtelijke disciplines. Daarbij kan deze werkwijze bijdragen aan het ontstaan van identiteit en authenticiteit in en van de gebouwde omgeving. Juist in de tot werelderfgoed benoemde droogmakerij de Beemster is het continueren van de culturele kwaliteiten binnen de toekomstige veranderingen een essentiële ambitie.

Om cultuur een sterke rol te laten spelen in ruimtelijke ordeningsprocessen moet eerst worden onderzocht welke cultuurfenomenen zich daar het beste voor lenen. Dit kun je in iedere context het beste doen met een open blik zonder te discrimineren op bronnen. Achter ieder erfgoed, verhaal, traditie of actueel gebruik kan de kans op verbijzondering van ruimtelijke planvorming schuilgaan. Om die kansen er ook 'toe te laten doen' is het niet voldoende ze als cultuur te registreren, maar moeten ze ook concreet binnen de ruimtelijke processen worden vertaald. Dit vinden van culturele impulsen en vooral het vertalen daarvan is de opgave van culturele planologie.

De Beemster heeft weliswaar de status van werelderfgoed van UNESCO ontvangen, maar heeft daarmee niet automatisch een strategie voor het bewaken van haar kwaliteiten meegekregen. De kwaliteiten van de bijna 400 jaar oude polder zijn goed in kaart te brengen, maar het vastleggen van de wijze waarop deze waarden binnen de toekomstige ambities worden vertaald, kan niet in algemeen

geldende regels worden gevat. Dat komt enerzijds omdat de opvattingen over een dergelijke vertaling een momentopname zijn en dus afhankelijk van de heersende opinie. Onze relatie met cultuurhistorie was zo'n veertig jaar geleden een hele andere dan de huidige, en zal over veertig jaar weer anders zijn. Anderzijds is het respecteren van de waarden van de Beemster niet enkel een kwestie van het beschermen van het bestaande. De waarden zijn niet een doel op zich maar manifesteren zich voornamelijk door een invloed uit te oefenen op de wijze waarop nieuwe inrichting in de Beemster tot stand komt. Daarmee zijn de mogelijkheden van de typisch Beemsterse kwaliteiten om zich in de toekomst actief te manifesteren direct afhankelijk van de aard van de ambities van de tijd waarin dat gebeurt. Het respect voor de cultuurhistorie vraagt dus niet om één richtlijn die voor eens en voor altijd geldig is, maar om een proces van toetsing dat zich wanneer nodig actualiseren kan.

Met *des Beemsters* heeft Bureau Venhuizen een dergelijk proces opgezet en uitgevoerd. *Des Beemsters* wordt gekenmerkt door een integrale benadering. Met het project is een bijzonder moment gecreëerd waarop de vele facetten die bij de ruimtelijke ontwikkeling van belang zijn, zowel fysieke als sociale structuren, met elkaar in verband zijn gebracht en vanuit de cultuur zijn beschouwd.

Wanneer je het bestaande en in ontwikkeling zijnde beleid rondom de ruimtelijke ontwikkelingen in de Beemster in kaart brengt dan telt dat op tot een omvangrijke lijst van nota's, beleidsplannen en adviezen die vanuit verschillende overheden, overlegorganen en adviseurs zijn samengesteld. Al deze nota's en plannen kennen hun eigen dynamiek, in de tijd, in de sector waar ze vandaan komen, in hun wijze van ontstaan en in hun mogelijke inspraak daarop. Het bleek lastig om zelfs maar op één moment al de van toepassing zijnde beleidsmatige randvoorwaarden op elkaar af te stemmen. Documenten bleken nog in ontwikkeling, nog niet vastgesteld, nog in de inspraak of al weer achterhaald. Ruimtelijke ordening is een buitengewoon complex en dynamisch bedrijf geworden. De foto's die we kennen uit de jaren vijftig van wijze mannen die in witte jassen over grootschalige maquettes staan gebogen om beslissingen te nemen, zijn reeds lang achterhaald. Het is nog niet zo eenvoudig om in deze dynamiek bijzondere thema's, die niet direct 'hard' als infrastructuur of woningbouw zijn, een rol van betekenis te laten spelen.

De vraag is hoe de culturele dimensie effectief en duurzaam kan worden ingebed in de complexe wereld van de ruimtelijke ordening. *Des Beemsters* mondt uit in een tot ontwikkelingsvisie gedoopt document dat, eenmaal door de gemeenteraad vastgesteld, richting zal kunnen geven aan toekomstige gebiedsplannen zoals het op stapel staande bestemmingsplan buitengebied. Hoe kan een dergelijke borging van culturele kwaliteit,

afgestemd en toegepast op de randvoorwaarden van het moment, in de toekomst plaatsvinden? Het nu volgende overzicht van een achttal modellen toont de mogelijkheden om cultuur te verankeren in de planvorming. De mogelijkheden lopen uiteen van structureel aan de planvorming gekoppeld tot een meer incidentele relatie daarmee. Voor een deel functioneren de modellen of onderdelen daarvan al als zodanig. Zo kent de provincie een cultuurplan en een streekplan met een cultuurhistorische paragraaf waaraan de toekomstige planvorming moet worden getoetst. Deze beschrijving gaat heeft ook niet als doel iets nieuws te verzinnen, maar zoekt naar een positie in het hart van de planvorming door gebruik te maken van bekende handelwijzen en die op een ongebruikelijke maar effectieve wijze te combineren. Cultuur geldt hierin niet als toetsers of als inspirator van de planvorming, maar als verbinder tussen de verschillende bij ruimtelijke ordening betrokken disciplines en als aanstuurder van de planvorming.

1 Het ruimtelijke-cultuur-nota-model*

Wanneer cultuur de lijnen voor planvorming uitzet, kan deze ook als verbinder optreden tussen de verschillende bij planologie betrokken disciplines zoals stedenbouw, civiele techniek en landschapsarchitectuur. Door middel van een nota, die iedere vier jaar wordt geactualiseerd, kan deze aansturende rol gestalte krijgen. Deze ruimtelijke cultuurnota brengt iedere vier jaar voor het gehele grondgebied de culturele dimensie in kaart en actualiseert de mogelijkheden voor ruimtelijke planvorming vanuit de cultuur.

2 Het voorbereidend-Beeldkwaliteitsplan-model*

Op dit moment wordt er door de provincie Noord-Holland gewerkt aan een geschikte vorm waarin het Beeldkwaliteitsplan, dat in de toekomst bij alle ruimtelijke planvorming door gemeentes verplicht gaat worden, gestalte kan krijgen. Beeldkwaliteit is onlosmakelijk verbonden aan cultuur zodat cultuur ook sterk vertegenwoordigd zou moeten zijn binnen de Beeldkwaliteitsplannen. Via de Cultuur Historische Effect Rapportage, Monumentenwet, Welstand en inspraak is zij dat natuurlijk ook, maar een verbondenheid aan het Beeldkwaliteitsplan zou dat tot een voornamelijk incidentele en toetsende relatie kunnen maken. Beeldkwaliteitsplannen worden namelijk opgesteld wanneer er concrete plannen voor ruimtelijke ontwikkelingen zijn. Voorafgaand aan het Beeldkwaliteitsplan zou een voorbereidend Beeldkwaliteitsplan kunnen worden opgesteld die de situatie in een ruimer verband beziet. Gebaseerd op uitgebreid onderzoek naar zowel de fysieke als de sociale aspecten van de situatie, kan dit plan de cultuur de lijnen voor de planvorming meer uit laten zetten. Dit voorbereidend Beeldkwaliteitsplan kan worden geïnitieerd wanneer er ontwikkelingen op een gemeente afkomen die onmiskenbaar zijn, maar nog niet precies zijn gedefinieerd. Via het voorbereidend

Beeldkwaliteitsplan, waarop latere en gedetailleerdere planvorming zal worden gebaseerd, kan de cultuur voor de toekomstige ontwikkelingen mee de lijnen uitzetten.

3 Het cultuurparagraaf-model*

Ieder document van waaruit planvorming wordt aangestuurd, van structuurvisies en streekplannen tot bestemmingsplannen, zou een cultuurparagraaf kunnen krijgen. In deze cultuurparagraaf wordt vastgelegd dat aan het begin van het proces van waaruit de nota ontstaat, de culturele aspecten van de situatie, van cultuurhistorie tot en met de actuele cultuur expliciet betrokken moeten worden. Voor deze betrokkenheid wordt een inhoudsopgave en een toetsing vastgesteld.

4 Het kwaliteitsteam-model*

De culturele dimensie kan ook actief en altijd actueel worden behartigd door een zogenaamd kwaliteitsteam. Dit team bestaat uit experts op alle gebieden die van belang zijn in de ruimtelijke ordening. Voor de Beemster kunnen dat bijvoorbeeld deskundigen zijn op het gebied van architectuurgeschiedenis, cultuurhistorie, actuele cultuur, sociologie, planologie, natuur en milieu, recreatie, toerisme en economie. Dit team vergadert eens per drie maanden en beoordeelt alle ruimtelijke plannen van het gebied. Afhankelijk van de aard van de te beoordelen plannen wordt het team uitgebreid met vertegenwoordigers van bijvoorbeeld Welstand en Monumentencommissie. Het team adviseert de gemeente, provincie of het waterschap en kan tevens bredere studies initiëren naar actuele of toekomstige thema's.

5 Het cultureel-planoloog-model*

Hoewel culturele planologie in het werkgebied van de ruimtelijke ordening inmiddels een bekend begrip is geworden, is cultureel planoloog een specialisatie die nog nergens gestudeerd kan worden. Mensen werkzaam in dit veld hebben dan ook velerlei achtergronden, uiteenlopend van stedenbouwkunde, landschapsarchitectuur en bestuurskunde tot cultuurmanagement en beeldende kunst. De specialisatie vereist een aanleg voor zowel de wereld van kunst en cultuur als ruimtelijke ordening. Conceptueel en procesmatig kunnen denken zijn een vereiste en communicatieve vaardigheden zijn een pré. Dat het werkveld inmiddels is benoemd, geeft nog geen garanties voor de positie van de cultureel planoloog zelf. Vanuit welke sector (cultuur of ruimte) deze positie wordt betaald en ondersteund is essentieel voor de effectiviteit ervan. Omdat de overheidssectoren cultuur en ruimte graag op de eigen expertise worden gerespecteerd, is het niet altijd eenvoudig om vanuit de ene sector binnen de andere sector werkzaam te zijn. Omdat het niet per se om de sectoren zelf gaat maar juist om een optimale verbinding daartussen, kan de cultureel planoloog wellicht beter een bemiddelende positie innemen. Als we deze positie bijvoorbeeld bij de

afdeling bestuur van een overheid onderbrengen, dan kan de cultureel planoloog vroeg betrokken raken bij ruimtelijke ontwikkelingen en daar, vanuit de aard van het proces, een effectieve invloed op uitoefenen. Op deze plek kan hij of zij adviseren, naar kansen speuren en bijzondere processen initiëren wanneer daar een noodzaak toe is.

Wellicht is de cultureel planoloog nog beter op zijn plaats bij een aan de overheid gelieerde maar meer onafhankelijke partij. Zoals bijvoorbeeld Nationaal Landschap Laag Holland, een samenwerkingsverband van provincie, waterschap, gemeenten, natuurbeschermers en agrarische organisaties ten behoeve van het duurzaam behoud van het landschap in Laag Holland. Een andere mogelijkheid zou de in te stellen 'provinciaal bouwmeester' zijn, die een adviserende taak krijgt op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en het opstellen van Beeldkwaliteitsplannen gaat begeleiden.

6* *Het architectuurcentrum-model*

In veel steden in Nederland zijn zogenaamde architectuurcentra actief. Deze zijn vaak geïnitieerd door de lokale overheid en worden gefinancierd door de gemeente, door het Stimuleringsfonds voor Architectuur en lokale partijen die over het algemeen uit de bouwwereld afkomstig zijn. De centra hebben een informerende en onderzoekende taak op het gebied van stedenbouw en architectuur. Ze hebben vaak een eigen ruimte waar ze lezingen, debatten en tentoonstellingen kunnen organiseren. Een aantal centra vat die taak breed op en speelt daarmee een actieve rol in de cultuur van de planvorming. Ze organiseren prijsvragen rondom bouwlocaties of workshops en onderzoeksprojecten over actuele thema's in de gemeente. Door een actieve programmering kan een dergelijk centrum, vanuit een aangeboden maar toch onafhankelijke positie, culturele thema's in de ruimtelijke ordening bij een breed publiek én bij de voor het beleid verantwoordelijken agenderen.

7* *Het the-making-of-model*

Des Beemsters is opgezet volgens het door Bureau Venhuizen ontwikkelde *The-making-of-model*. Het werd speciaal geïnitieerd rondom nijpende ruimtelijke vraagstukken en met een incidenteel budget. Voor iedere toepassing van het *The-making-of-model* wordt een op de specifieke situatie toegesneden proces ontworpen en team samengesteld. In een drietal fasen worden door het team, met medewerking van een brede groep betrokkenen, voorstellen voor veranderingen gemaakt. De in de eerste fase geïnventariseerde cultuurfenomenen die kenmerkend zijn voor zowel de fysieke als de sociale context, worden in de tweede fase, door middel van het conceptontwikkelingsspel *The making of*, verbonden aan de ruimtelijke ambities in het gebied. *The making of* verschaft betrokkenen veel inzicht in de complexiteit

en samenhang van de situatie, het laat ze intensief kennis maken met de wensen en bezwaren van andere betrokkenen, en betreft ze bij het ontwikkelen van concepten die boven het eigen belang uitstijgen. Op basis van de inventarisatie en conceptontwikkeling wordt in een derde fase een ontwerp gemaakt, case studies uitgewerkt of een advies geformuleerd. De positie van het projectbureau dat volgens deze methode werkt is onafhankelijk. Daardoor is het in staat om de vele uiteenlopende belangen bij het proces te betrekken. Het resultaat van dit proces zijn adviezen die vervolgens door democratische besluitvorming moeten worden bekrachtigd.

8* *Het combinatie-model*

De verschillende modellen die hierboven zijn beschreven kennen voor- en nadelen. Met een combinatie van verschillende kwaliteiten is het mogelijk een model samen te stellen dat optimaal effectief en werkzaam is. Het hart van dit combinatiemodel wordt gevormd door een op te richten projectbureau, dat een vaste locatie krijgt in de gemeente of regio en van daaruit als een lokaal of regionaal architectuurcentrum kan gaan functioneren. Dit bureau is tevens secretariaat van het op te richten kwaliteitsteam dat bestaat uit deskundigen op diverse gebieden. Door als adviseurs rond alle ruimtelijke plannen in de gemeente of regio op te treden, houdt dit team de kwalitatieve vinger aan de pols en is zij in staat trends te signaleren, onderzoeken te laten verrichten en van daaruit aanbevelingen ter vergroting van de ruimtelijke kwaliteit te formuleren. Ook is het projectbureau verantwoordelijk voor een systeem van 'peilingen' onder bewoners en belangenverenigingen die gaan dienen als aangevers van ruimtelijke vraagstukken en toetsers van de aanbevelingen van het kwaliteitsteam.

Het projectbureau voorziet het kwaliteitsteam van te beoordelen plannen en informatie rondom actuele ontwikkelingen en meningen. Eventuele door het kwaliteitsteam aanbevolen onderzoeken coördineert zij of voert zij zelf uit. Daarnaast kan zij ook zelf het debat over de ruimtelijke kwaliteit voeden door het organiseren van lezingen, debatten, onderzoeken, publicaties, prijsvragen, workshops en tentoonstellingen. Een samen te stellen stuurgroep, waarin alle vertegenwoordigers van de verschillende overheden en belangrijkste andere partijen zitting hebben, wordt regelmatig geconsulteerd en geeft akkoord op de plannen. Na vaststelling van de besluiten in de stuurgroep dragen zij zo nodig zorg voor het democratische besluitvormingsproces en de implementatie van de plannen binnen de verschillende betrokken organisaties.

9* *Het 2012-model*

Voor de rol van de cultuur binnen de ruimtelijke ordening in de nabije toekomst zou speciaal voor de

Beemster een model kunnen worden opgezet waarin verschillende aspecten van de hiervoor genoemde modellen worden samengebracht. Dit model verenigt niet alleen de beste elementen uit de voorafgaande modellen. Door ze te verbinden aan een tot de verbeelding sprekende datum en gebeurtenis, mag ze tevens in staat worden geacht een brede groep betrokkenen effectief te kunnen interesseren voor de ruimtelijke kwaliteiten van de polder.

Om te beginnen is het model niet voor de eeuwigheid bedoeld maar kent het een concrete einddatum, te weten 2012. In 2012 bestaat de Beemster 400 jaar, een feit dat uitbundig gevierd zal gaan worden. Iedere 25 jaar vieren de Beemsterlingen hun verbondenheid met de polder. De vieringen hebben in het verleden een extra betrokkenheid van de bewoners bij hun woongebied opgeleverd en hebben recentelijk ook een concreet effect op de inrichting gehad. De komende jaren worden gekenmerkt door grote ruimtelijke vraagstukken die ook hun invloed op de Beemster gaan krijgen. Onder andere rond de waterproblematiek, de woningbouw en de veranderingen in de agrarische sector. Door te kiezen voor een einddatum die reëel is en in de Beemster tot de verbeelding spreekt, kan een brede groep van bewoners, bestuurders en geïnteresseerden van buiten de Beemster worden betrokken en gemobiliseerd.

Het uitgangspunt voor dit model is niet alleen de realisatie van de tijdelijke evenementen die in 2012 gaan plaatsvinden. Het stelt zich tevens ten doel op die datum ook de actualisering van de polder vanuit haar kwaliteiten als werelderfgoed en binnen de ruimtelijke veranderingen die nu zijn te voorzien, gestalte te hebben geven.

Het hart van het model wordt gevormd door een projectbureau, dat een vaste locatie krijgt in de Beemster en van daaruit tot en met 2012 als een lokaal architectuurcentrum kan gaan functioneren. Dit bureau coördineert de programma-uitwerking en voert de plannen die daar uit voortkomen uit, maar kan ook zelf het planvormingsproces voeden door het organiseren van lezingen, debatten, onderzoeken, publicaties, prijsvragen, workshops en tentoonstellingen.

Planvorming voor 2012, zowel voor de tijdelijke als de permanente maatregelen, wordt aangestuurd door de buurtverenigingen en een kwaliteitsteam. De buurtverenigingen zijn voor zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor het tijdelijke programma, maar dienen ook als aangevers van ruimtelijke vraagstukken en toetsers van de voorstellen die in het permanente programma ontstaan. Dit permanente programma wordt aangestuurd door een Beemster kwaliteitsteam dat bestaat uit deskundigen op diverse gebieden. Door als adviseurs rond alle ruimtelijke plannen in de Beemster op te treden, houdt dit team de kwalitatieve vinger aan de pols en is zij in staat trends te signaleren, onderzoeken te laten verrichten en van daaruit maatregelen ter vergroting van de ruimtelijke kwaliteit te formuleren.

Naast buurtvereniging en kwaliteitsteam is er nog een derde partij betrokken, de Beemster stuurgroep. Deze stuurgroep, waarin alle vertegenwoordigers van de verschillende overheden en belangrijkste andere partijen zitting hebben, wordt regelmatig geconsulteerd en geeft akkoord op de plannen. Na vaststelling van de besluiten in de stuurgroep dragen zij zo nodig zorg voor het democratische besluitvormingsproces en de implementatie van de plannen binnen de verschillende betrokken organisaties.

Dit organisatie-model zal in 2012 ophouden te bestaan, maar kan te zijner tijd worden vervangen door een model dat dan een voor dat moment actuele probleemstelling, organisatievorm en tot de verbeelding sprekende einddatum zal kiezen.

Tot slot

Een belangrijke bijdrage die cultuur kan spelen in ruimtelijke ordeningsprocessen is de verbijzondering van het proces en de continuïteit van de ruimtelijke kwaliteiten. Welk model je ook kiest, het moet per definitie aan de specifieke situatie worden aangepast en aan de tijd en de opdracht waarbinnen het moet functioneren. En tot slot mag niet uit het oog worden verloren dat de organisatie-modellen een rol voor de culturele dimensie mogelijk maken, maar het zijn uiteindelijk altijd mensen die het moeten doen.

V. Bijlagen

Va. Wie hebben we gesproken

Dhr. J. Abraham, fractievoorzitter PvdA
Dhr. T. Beemster, directeur Breidablick
Mevr. G. van Beusekom, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Mevr. T. Bleeker, koster Parochie Heilige Joannes de Doper, Westbeemster
Mevr. W. van Blokland, kunstenaar, bewoner klooster in Westbeemster
Mevr. T. Boots, fractievoorzitter CDA
Dhr. T. Bult, ruimtelijke ordening en verkeer, gemeente Beemster
Dhr. C.H. Cevat, Werelderfgoed met bomen
Dhr. G. Ernsting, pomologische vereniging Zuidoostbeemster
Dhr. D. en Mevr. R. Ernsting, Bewonersnetwerk Beemster
Dhr. M. Fraanje en mevr. H. Riethof, Nationaal Landschap Laag Holland
Dhr. S. Goedhart, Nationaal Landschap Laag Holland
Dhr. M. Groentjes, secretaris van de Boerderijstichting Noord-Holland
Dhr. P. Heerschop, voorzitter Beemster Gemeenschap
Dhr. J. Klaver, raadslid voor VVD en agrariër
Dhr. J. Klaver, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Mevr. E. van de Kleut, De Beemsterbengel, lid diverse verenigingen
Dhr. M. Kleij, KNNV Hoorn/Westfriesland
Dhr. en Mevr. Knip, agrariërs Middenbeemster, willen boerderij verkopen
Dhr. J. Köhne, agrariër, Middenbeemster
Dhr. Komin, voorzitter Historisch Genootschap
Mevr. A. Koning, bewoner Middenbeemster
Dhr. J. de Lange, slager De Rode Os, voorzitter Beemster Ondernemers
Dhr. N. de Lange, fractievoorzitter van de Beemster Polderpartij
Mevr. I. van der Lee, kunstenaar, geboren Beemsterling inmiddels woonachtig in Amsterdam
Mevr. W. Liefing, betrokken bewoner Westbeemster
Mevr. M. Maartens, Stichting Plattelandsvernieuwing
Dhr. X. Meijers, beheerder Fort Spijkerboor, i.o.v. Natuurmonumenten
Dhr. G.J. Meeuwissen, Nationaal Landschap Laag Holland
Dhr. Noë, pastoraal werker Parochie Heilige Joannes de Doper Westbeemster
Dhr. en Mevr. Prins, inwoners Middenbeemster
Mevr. M. van Schendelen, planologisch adviseur, voormalig Statenlid Provincie Noord-Holland
Dhr. N. Schroevers, predikant NH Kerk Middenbeemster, voorzitter Raad van Kerken
Dhr. J. Slagt, betrokken Beemsterling, bestuursfunctie kerk
Mevr. C. van Splunter, secretaris Beemster Welvaart
Dhr. P. van Splunter, akkerbouwer en bestuurslid Beemster Gemeenschap
Dhr. H. Tiems, bewoner Zuidoostbeemster
Dhr. P. Tol, bewoner Westbeemster, gepensioneerd bezorgbakker
Dhr. J. Uitentuis, LTO Noord
Dhr. L. Valentijn, Landschap Waterland
Dhr. S. van der Veen en Dhr. F. van der Velden, bewoners Zuidoostbeemster
Mevr. M.M. Waal, eigenaar biologisch landbouw en veebedrijf
Dhr. P.C. de Waal, landbouwkundige en fractieassistent PvdA
Dhr. J. Witte, oprichter Dorpsoverleg Westbeemster

Vb. Wat hebben we bestudeerd

ACT2 Storytelling & imagination, De verhalende tijdsmachine. Brengt het landschap van de Gouden eeuw tot leven. In opdracht van Stichting Beemster Werelderfgoed (Naarden 2005)

Zonder auteur, (Be)houd buitengebied Beemster (landelijk), discussienota in het kader van de voorbereiding van de algehele herziening van het bestemmingsplan "Landelijk Gebied 1994" (z.j.)

Barendrecht, G., Kruseman, G., De Glorie van ons Polderland, 's-Gravenhage 1938.

Borger, G., 'De Beemster – ideaal of compromis', in: Geordend Landschap. 3000 jaar ruimtelijke ordening in Nederland (Hilversum 2004) p 75-102.

Bouman, J., Onderzoek naar de geschiedenis van het vrijland in de Beemster, zj.

Bijhouwer, J.T.P., Nederlandsche tuinen en buitenplaatsen, (Amsterdam 1942).

Bijhouwer, J.T.P., Het Nederlandse Landschap, (Amsterdam 1971).

Bijl, J.G., 'Ons Polderlandschap', in: Verslag van den dertienden monumentendag, gehouden op 9 juli 1938 in een der zalen van restaurant 'Ter Gouw' te Gouda, 1938.

Bruijn, H.M. de, Portret van de Beemster 1962, Amsterdam 1962.

Consulentschap natuur, bos, landschap en fauna Noord Holland, Interim-advies NBLF de Beemster (1991).

Danner, H., Van Water tot Land. Verwikkelingen bij de indijking van de Beemster, Wormerveer 1987.

De Schouwschuit, jaargangen 1936-1939.

De Nieuwe Schouwschuit, jaargang 2003-2005.

Diverse auteurs, De schoonheid van ons land. Land en volk. Het Landschap (Amsterdam 1948).

Feddes, F., Herengreen, R. e.a., Oorden van onthouding. Nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland, (Rotterdam 1998).

Gemeente Amsterdam, ISW gemeentes en waterschappen in Waterland, Recreatieplan Laag Holland, het nationaal landschap beleefbaar (Maart 2005).

Geuze, A., Feddes F., Polders! Gedicht Nederland (Rotterdam 2005).

Goede, G.J. de, Bezoekt de Beemster. Neerlands schoonste polder, (Midden Beemster 1939).

Jager, M. de, 'Alternatief voor bouwen in Waterland?', in: Architectuur Lokaal (2005) 49, p 18-20.

Jong, E. de, Natuur en Kunst. Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740, ().

Jonge, N.M. de, 'Het landschapsplan voor Oostelijk Flevoland', in: Stedebouw en Volkshuisvesting 44 (1963) 4, p 76-83.

Korthals Altes, J., Polderland in Italië. De werkzaamheden der Nederlandsche bedijkers in vroeger eeuwen en het Italiaansche polderland voorheen en thans, (Den Haag 1928).

LA4SALE i.o.v. Provincie Noord-Holland, Verkenning. Bouwen voor Waterland 2020. Invulling van het regionaal woningbouwprogramma voor Waterland vanuit een landschappelijk en cultuurhistorisch perspectief (Haarlem 2004).

LA4SALE i.o.v. Provincie Noord-Holland, Afdeling Zorg, Welzijn en Cultuur, Identiteit Noord Holland Noord, onderzoek naar de identiteit van het landschap als drager voor ontwikkelingen (Haarlem 2003).

Lauwen, T., Nederland als kunstwerk. Vijf eeuwen bouwen door ingenieurs, (Rotterdam 1995).

Leeuwen, P.M.S. van, Proeve van demographie en het gebied der gezondheidscommissie gezeteld te Purmerend, (Amsterdam 1920).

Medicis, E. de, Holland and its people, 1873.

Meer, T. van der, Gedenkboek Beemster's Derde Eeuwfeest 1612-1912 (Beemster 1912).

Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, Het toekomstig landschap der Zuiderzeepolders, Amsterdam 1928.

Provily, C., Een uitstapje met de Noord-Hollandsche Tramweg-Maatschappij, Amsterdam 1898.

Projectplan Beemster om te komen tot een afwegingskader voor de ruimtelijke inrichting van de Beemster, met bijlagen: Agenda van de opgaven, verslag werkconferentie, verslag stellingen (oktober en november 2004).

Provincie Noord-Holland, Nota Cultuurhistorische regioprofielen (2003).

Provincie Noord-Holland, Afdeling Zorg, Welzijn en Cultuur, Cultuur verbindt. Cultuurnota 2005-2008 (Haarlem 2005).

Provincie Noord-Holland, Afdeling Zorg, Welzijn en Cultuur, Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland. De cultuurhistorie van Waterland en Zaanstreek (inclusief Beemster en Schermer) (Haarlem, 2001).

Provincie Noord-Holland, Taskforce NH Midden, Toekomst Veen(weide)gebieden Noord Holland Midden (2003).

PvdA Beemster, werkgroep landelijk gebied, Nieuwe polderwegen (2005).

Reh, W., Steenberg, C.M., Zee van land. De droogmakerij als architectonisch experiment, (Delft 1999).

Reh, W., Steenberg, C.M., Zee van land. De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur, (Wormer 2005).

Reints, M., 'Geometrie vraagt om geometrie', uit: Nacht- en dagwerk, Amsterdam 1998.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Nominatiedossier Droogmakerij De Beemster. Aan de hand waarvan de UNESCO Droogmakerij De Beemster op 1 december 1999 op de Werelderfgoedlijst heeft geplaatst, (Zeist 1998).

Springer, L.A., 'Hofstede Beemster-Lust', in: Weekblad voor de Kon. Ned. Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde 1 (1940) 25.

Stichting Beemster Werelderfgoed, Waterbeheersing in de Beemster (Beemster Werelderfgoed infobulletin).

Stichting Beemster Werelderfgoed, Beemster werelderfgoed in de 21ste eeuw (Beemster Werelderfgoed infobulletin 2002).

Stichting Beemster Werelderfgoed, Bijzondere gebouwen in de Beemster (Beemster Werelderfgoed infobulletin 2003).

Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Beleidsnota Archeologie Gemeente Beemster. In opdracht van de gemeente Beemster. (Wormer 2003).

Stichting Welstandszorg Noord-Holland i.s.m. Bureau Middelkoop, Welstandsnota Beemster (i.o.v. gemeente Beemster, december 2003).

Vista i.o.v. Landschap Waterland, Landschap Visie Waterland (december 2001).

Vista i.o.v. Provincie Noord-Holland, Recreatieplan Waterland (december 2002).

VVK architectuur en stedenbouw i.o.v. gemeente Beemster, Structuurvisie Zuidoost Beemster.

Weele, Cor van der, Hoe vreemd is de Beemster. Vanzelfsprekendheden en de toekomst van water in Nederland (LEI, Den Haag, maart 2004).

Weiland, A., Geloof en ongeloof in een Noord-Hollandse Polder. Een reliografie van de Beemster, (Groningen 1956).

Werkgroep Beemster Landschap, Het Beemster erf. Goed de toekomst in.

Werumeus Buning, J.W.F., Ik zie, ik zie wat gij niet ziet, (Amsterdam, z.j.).

Witteveen & Bos i.o.v. Provincie Noord-Holland Integrale toets Waterlands Wonen (hoofdrapport, samenvatting, bijlagen) (Deventer 2005).

Zeeuw, P. de, Reh, W., 'De Beemster, embleem van het laagland', in: Concept NL. Nederland als thema voor onderzoek en ontwerpexperimenten, Bussum 2001.

Kaartmateriaal, dossiers en overigen

Dossier rotondes Beemster

Provincie Noord-Holland, kaartenmateriaal: Geologische kaart, Luchtfoto's, Gemeentelijke grens, Hoogte kaart, Topografische kaart 1:10.000, Kadaster kaart, PEHS, Recreatie kaarten (fiets en wandel), Cultuurhistorische kaarten.

Provinciehuis Noord-Holland, oud archief.

Renckens-Stenneberg, Fokien (e.a.), Beemsterboel, spel t.b.v. project Karel en de Kikkerkoning (2004).

Rijksarchief Noord Holland.

www.kikkerkoning.com

Vc. Deelnemers The making of

20 september

Tiny Boots (raadslid CDA)
Tiny Brakenhoff (penningmeester buurtvereniging De Hoornse Keet, Middenbeemster)
Monique Hagedoorn (secretaris Toneelvereniging Middenbeemster)
Michel Kleij (KNNV), Wil Liefing (bewoner betrokken vanuit milieu)
Xander Meijers (beheerder Fort Spijkerboor)
Rixt Mook (kunstenaar)
Arnoud Sap (hovenier Breidablick)
Jan Uitentuis (WLTO)
Jaap Witte (oprichter dorpsoverleg Westbeemster)

21 september

Tiny Bleeker (koster Katholieke kerk)
Gerard Cevat (Werelderfgoed met bomen)
Peter Heerschop (voorzitter Beemster Gemeenschap)
Jan Klaver (agrariër en VVDraadslid)
Joop Köhne (agrariër)
Nico de Lange (voorzitter Beemster Polderpartij)
Maud Maartens (landschapsarchitect, St. Plattelandsvernieuwing)
Hilde Prins (bewoner)
Lenie Ruyter (bewoner)
Nico Schroevers (predikant NH kerk)
Peter de Waal (ministerie LNV, gemeentesecretaris PvdA)

27 september

Wil van Blokland (kunstenaar)
Jos Dings (jurist en secr. Beemster Ondernemers)
Ger Ernsting (bioloog, pomologische vereniging)
Yolanda Eveleens (kunstenaar)
Ada Huiberts (buurtvereniging de knotwilgen Zuidoostbeemster)
Dik Ittmann (WLTO)
Erny van de Kleut (Beemsterbengel)
Henk Komin (vz. historische vereniging)
Anja Koning (bewoner)
Ida van der Lee (kunstenaar)
Henk-Jan van Meer (Hoogheemraadschap, buurtvereniging Middenbeemster)
Jaap Slagt (bewoner)
Ruud Streefkerk (kunstenaar)
Guus Waal (agrariër, biologisch bedrijf)

Vd. Verslag van de studiedagen

Uit de uitgebreide inventarisatie van de Beemster zijn naast belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen, ook zogenaamde identiteitsregels voor de polder vastgesteld die bestaan uit de cultuurhistorische, landschappelijke en actuele culturele kwaliteiten. Kwaliteiten die sturend zijn, zijn geweest of zouden kunnen zijn voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Tijdens drie studiedagen zijn deze identiteitsregels door bewoners toegepast op de ruimtelijke ontwikkelingen door middel van de spelmethode *The making of*. In het spel zijn ze onderzocht op hun potentie om de toekomstige ruimtelijke inrichting van De Beemster aan te sturen en van nieuwe concepten te voorzien.

In het spel heten de identiteitsregels fenomenen en de ruimtelijke ontwikkelingen ambities. Deelnemers aan het spel krijgen combinaties van ambities en fenomenen voorgelegd. Vervolgens maken zij in teams voorstellen voor ruimtelijke ambities in de Beemster, waarbij ze gebonden zijn aan een fenomeen. Deze voorstellen moeten ze verdedigen naar de andere teams. Door de vaak ongebruikelijke combinaties van ambitie en fenomeen worden deelnemers gedwongen van standaard denkpatronen en voor de hand liggende oplossingen af te wijken, waardoor meer ruimte ontstaat voor innovatieve invullingen. Het resultaat van het spel is niet een ontwerp, maar een pakket aan randvoorwaarden voor het ontwerp. Het spel stelt niet de vorm vast, maar de regels.

Beemster Bouwdoos

De deelnemers, in totaal 36 verspreid over drie dagen, zijn afkomstig uit allerlei geledingen van de Beemster: van agrariërs, raadsleden en betrokken bewoners tot kunstenaars en natuurliefhebbers. De meesten hebben tijdens de inventarisatie met het team gesproken, een aantal is speciaal benaderd voor deze dagen.

Voordat deelnemers zich moeten buigen over de fenomenen en ambities in de Beemster, worden zij gevoed door introducties van Marinke Steenhuis en Patrick McCabe. Marinke Steenhuis heeft samen met Paul Meurs de cultuurhistorie van de polder onderzocht en met name welke kwaliteiten het werelderfgoed bepalen. Zij introduceert onder meer het begrip de Beemster Bouwdoos. De vierkanten, de geometrie en de rol van klassieke ordening op verschillende schalen zijn niet alleen terug te lezen in het sloten- en wegenpatroon en de verkaveling (zoals die op de kopergravure van 1612 te zien zijn), maar ook in de stolpboerderij en de luthoven. Het principe achter het werelderfgoed is op verschillende schaalniveaus doorgevoerd. Als je dit ontwerpen 'door de schalen heen' vat in harde regels, kun je een zogenaamde Beemster Bouwdoos ontwikkelen die op allerlei terreinen toepasbaar is. De Beemster Bouwdoos komt in het spel terug als fenomeen.

Patrick Mc Cabe toont de landschappelijke kwaliteiten en ruimtelijke ontwikkelingen. Hij laat zien hoe nauw water verbonden is met de structuur van de Beemster, hoe de erven veranderen onder invloed van ontwikkelingen in de landbouw en hij licht een fenomeen als 'van nut en lust' naar 'lust=nut' toe. De Beemster combineert van oudsher een recreatief met een productiedoel. Recente ontwikkelingen maken echter zichtbaar dat deze zaken steeds meer in elkaar gaan schuiven. De productie is de recreatie geworden, oftewel de lust is het nut.

Matrix

Hans Venhuizen licht ten slotte toe hoe het cultuurhistorische en ruimtelijke onderzoek in fenomenen en ambities te vatten is. Door de veelheid aan informatie samen te vatten in bondig verwoorde fenomenen en ambities wordt het - ook voor niet professionals - mogelijk om na te denken over de gewenste toekomstige inrichting van de Beemster. Na de toelichting op de fenomenen en ambities start het spel.

Deelnemers zitten in teams van twee of drie personen achter een tafel waarop een spelbord met een matrix ligt. Aan de x-zijde van de matrix staan de fenomenen, op de y-as de ambities. Alle ambities en fenomenen bij elkaar vormen als het ware het ruimtelijk ordeningsveld in de Beemster. Elk team krijgt een aantal plekken toebedeeld in dit veld door middel van combinaties van een ambitie en een fenomeen. Bijvoorbeeld de ambitie water en waterbeheersing met het fenomeen werelderfgoed of de ambitie oude erven, nieuwe erven en het fenomeen bouwen om gezien te worden. Zo krijgt elk team vier combinaties waarvoor het voorstellen moet maken, die het na drie kwartier presenteert aan de andere teams. Na de presentatieronde krijgen de teams nog eens drie kwartier om het voorstel uit te werken waar ze het meest in geloven en waarmee ze het spel gaan spelen. Ook dit voorstel wordt gepresenteerd, maar nu noteren de teams bezwaren op elkaars voorstellen. Ze mogen in totaal zes bezwaren geven: één voorstel krijgt één bezwaar, één voorstel krijgt twee bezwaren en één voorstel krijgt er drie. Er is dus één voorstel dat geen bezwaar krijgt. In de volgende spelronde moeten de teams zich verdedigen tegen de bezwaren van anderen. Dat kan door te argumenteren en eventueel door het bijschaven van het plan. Het kan ook door het inzetten van lobby's, die te winnen zijn door het gooien van dobbelstenen: elk oog staat voor honderd lobby's. Lobby's zijn een verwijzing naar de realiteit van het onderhandelen en het lobbyen waarmee je mensen voor je plan wint. Als teams er onderling niet uitkomen, is het woord aan de rechter die de argumenten weegt en een bindende uitspraak doet. Wie het eerst alle bezwaren weggespeeld heeft, wint het spel.

Verslag en visualisatie

Het des Beemsters onderzoeksteam bestaande uit: Piet Snellaars, Marinke Steenhuis, Paul Meurs, Hans

Venhuizen, Patrick Mc Cabe en Francien van Westrenen hebben verschillende functies in het spel. Piet Snellaars is de moderator. Hij bespreekt de voorstellen met de teams en stimuleert ze hun voorstellen helder te verwoorden. Marinke Steenhuis en Paul Meurs fungeren als rechter. Hans Venhuizen legt als spelleider de regels uit en houdt deze in de gaten. Patrick Mc Cabe zet in samenwerking met landschapsarchitect Frank Rietveld de voorstellen om in beelden. De visualisaties worden tijdens het spel geprojecteerd, net als de beschrijving van alle voorstellen. Francien van Westrenen schrijft met de teams mee als zij hun voorstel presenteren. De voorstellen kunnen zo nog eens nagelezen worden, wat teams er ook toe aanzet hun voorstel duidelijk te formuleren.

Beemster in Madurodam

De wisselende samenstelling van de deelnemers per dag maakt elke studiedag anders, ook al zijn de combinaties waarover de teams zich uitspreken hetzelfde. Elke studiedag kent ook zo zijn eigen discussie. Tijdens de eerste studiedag leidt het fenomeen jutlandisering tot grote tegenstellingen. Jutlandisering is een term uit de jaren tachtig die het schrikbeeld verwoordde van een achtergebleven regio, namelijk Jutland, die niet mee kon in de vaart der volkeren. Inmiddels heeft Jutland van die beperking haar kracht gemaakt en is het, dankzij een beleid gericht op regionale ontwikkeling, uitgegroeid tot een van de meest bloeiende regio's van Europa. Het team dat een voorstel moet doen voor veranderingen in de landbouw gecombineerd met het fenomeen jutlandisering legt de nadruk op traditionele, biologische, kleinschalige landbouw en verbindt er tevens een (politiek impopulaire) keuze aan van 'welzijn boven welvaart'.

De voornaamste kritiek op het voorstel is dat de Beemster al een soort Jutland is waar kleinschalige landbouw bedreven wordt en dat dat voor de Beemster geen toekomstperspectief biedt. Jutland is veel groter dan de Beemster en dus kun je die twee niet vergelijken. Hier voegt een ander team aan toe dat Jutlandisering meer gaat om een manier van denken en leven en dat deze niet per se tegen grootschaligheid is. Bovendien vindt dit team de keuze voor welzijn boven welvaart volstrekt irreal. Het lukt het verdedigende team niet om de bezwaren afdoende weg te nemen.

Het kiezen om klein blijven komt heel letterlijk terug in het voorstel om ter gelegenheid van de Polderfeesten in 2012 de Beemster in Madurodam te bouwen. Helaas wordt dit plan niet verder uitgewerkt. Wat wel benadrukt wordt is dat de viering van het 400 jaar bestaan ook iets moet opleveren van langdurige aard. Misschien kan de voorgestelde ontwerpprijsvraag voor 'nieuwe schuren met een Beemstermaat' hier aan bijdragen.

Het voorstel dat deze studiedag wint is het ommetje dat dwars door het landschap loopt, gemaakt voor de ambitie voorzieningen en het fenomeen gebruik

je beperkingen. Nu kun je in de Beemster alleen vierkanten lopen en daar ben je anderhalf uur mee zoet. Een ommetje van drie kwartier door het landschap zou zeker in een behoefte voorzien aldus het winnende team. Voorwaarde is wel dat je agrariërs mee krijgt om hun land open te stellen. Het bezwaar dat dit laatste onhaalbaar zal blijken, wordt weggeargumenteerd. Maar het advies om bij de uitwerking toch vooral rekening te houden met de beoogde doelgroep en samen te werken met Schermer en Waterland, wordt ter harte genomen.

Gereguleerde vrijhaven

Op de vraag wat er weg kan in de Beemster geeft een team in de tweede studiedag de overregulering als antwoord. Minder regels betekent meer ruimte voor eigen invulling en dat maakt mensen creatiever, bijvoorbeeld bij het inrichten van hun woonomgeving. Ook het hele idee van maakbaarheid kan volgens dit team overboord.

Uit het voorstel blijkt echter al gauw dat 'minder regels en meer vrijheid' niet voor iedereen geldt. Er komen nieuwe regels die paal en perk moeten stellen aan de verpaardenbakking. Deze discrepantie wordt door andere teams dan ook als kritiek aangevoerd, evenals de angst voor een tutti-frutti aan eigen invullingen als je de regels loslaat.

De angst voor tutti-frutti blijkt ook uit de kritiek op een voorstel om een aantal niet meer in gebruik zijnde erven samen te voegen en om te vormen tot een nieuw landgoed. Hierop wordt een combinatie van wonen en verblijfsrecreatie voorgesteld, maar de precieze invulling wordt aan de ontwikkelaar overgelaten. Dat laatste doet alle alarmbellen rinkelen. Een landhuis wordt al gauw een hotel, dat wordt weer een congrescentrum en daar hoort natuurlijk ook een restaurant bij, goede aanrijroutes, parkeergelegenheid en voor je het weet is er op het landgoed een compleet centrum ontstaan, dat niet alleen ten koste gaat van de openheid van het landschap, maar ook van de voorzieningen elders in de Beemster. Voor vrije invulling op deze schaal lijkt vooralsnog niet zoveel ruimte in de Beemster.

Die ruimte is er deze studiedag ook niet voor het aanleggen van koolzaadvelden ten behoeve van natuurlijke oliën als alternatief voor steeds schaarsere en daardoor dure olie. Het voorstel komt voort uit de ambitie uitstraling werelderfoed gecombineerd met het fenomeen energie. Koolzaad is als eerste gewas verbouwd in de Beemster en is vanuit de cultuurhistorie dus helemaal des Beemsters. Koolzaad biedt uitkomst voor de agrariër die zoekt naar nieuwe middelen van bestaan en zo'n geel veld ziet er ook nog eens aantrekkelijk uit. De kritiek richt zich op de haalbaarheid: hoe krijg je boeren zo ver dat ze koolzaad gaan verbouwen? Een enkel team vindt het voorstel bovendien weinig creatief.

Het voorstel om nieuwkomers een cursus buitenwonen te geven is niet uitgewerkt, maar zou gezien de idyllische verwachtingen waarmee veel buitenpoorters in de Beemster komen wonen en het daarmee gepaard gaande verzet tegen het echte agrarische leven, het overwegen waard zijn. Nog een voorstel dat niet is uitgewerkt, maar ook gaat over het imago van de Beemster, is om de Beemster in 2012 als een groot lusthof te presenteren waar het leven 'slow' is en waar het langzame genieten van alles wat de Beemster te bieden heeft centraal staat.

Het minst uitgewerkte voorstel krijgt deze studiedag de minste bezwaren en wint daardoor. Water en waterbeheersing in combinatie met saamhorigheid levert het voorstel op voor een communicatiecampagne om bewoners van gebieden beneden NAP te overtuigen van het nut van waterberging.

Een streepjescodelandschap

Tijdens de derde studiedag zijn de teams het meest bereid tot overleg en concessies aan hun voorstellen. Twee teams moeten voorstellen doen voor water en waterbeheersing, het ene team gestuurd door het fenomeen gebruik je beperkingen en het andere door het werelderfgoed. De laatste wint het spel maar net van het eerste met een voorstel om waterbekkens voor wateropvang te creëren die de structuur van het landschap accentueren. De waterbekkens worden gevormd door het om en om uitgraven van percelen waardoor een speelse afwisseling ontstaat van water en land. Bezwaren dat het water muggen en vogels zou trekken die schade brengen aan mens, dier en landschap worden weggespeeld. Aan het bezwaar dat wateropvang in het buitengebied ten koste gaat van de open ruimte en dat daarom ook in het bebouwde binnengebied gekeken moet worden naar mogelijkheden voor wateropvang, wordt tegemoet gekomen door toe te zeggen dat de waterberging goed verdeeld moet worden tussen binnen- en buitengebied.

Het team dat dit laatste bezwaar oppert, is het team dat voorstelt de waterberging juist in woonwijken te organiseren door wijken aan te leggen met sloten voor berging en plezier die aansluiten op het bestaande grid. In deze woonwijken moet ook een gescheiden watersysteem komen waarbij hemelwater opgevangen wordt voor huishoudelijk gebruik.

Op deze studiedag krijgt één voorstel de meeste bezwaren. Met als ambitie infrastructuur en als fenomeen gebruik je beperkingen stelt een team voor om de omgeving van de A7 en de N244 hetzelfde in te richten als de Ringdijk, maar dan met aan weerszijden water en bomen. De A7 en de N244 worden verhoogd en daarnaast wordt aan weerszijde een hoge boezem aangelegd die ook ruimte biedt voor waterberging, natuurontwikkeling en recreatie. De boezem wordt aan beide kanten begrensd door nog een dijk met een fiets- en wandelpad. Het middel van een opdikking in het landschap om de snelweg aan het oog te onttrekken

wordt als erger dan de kwaal ervaren en kan op weinig sympathie rekenen. Het team is daarom zo slim om het voorstel aan te passen. Het nieuwe voorstel is om langs de A7 en N244 sloten met brede rietkragen aan te leggen waarin helofietenfilters zorgen voor waterzuivering.

Om te voorkomen dat lelijke loods in het landschap achterblijven wanneer de bedrijvigheid vertrekt, stelt een team voor om persoons- of bedrijfsgebonden vergunningen uit te geven. Stopt de agrariër of ondernemer ermee, dan moet opnieuw bekeken worden of de loods mag blijven staan. In dat kader zouden tijdelijke, demontabele schuren uitkomst kunnen bieden. Het team dat dit voorstel doet, wijst op de flexibiliteit in de erfinrichting die hierdoor ontstaat. In plaats van veel te investeren in dure schuren, zou meer aandacht moeten gaan naar de erfbepaling. Daar wordt nu vaak gekozen voor saaie snelgroeiers zoals coniferen die niet in landschap horen en het landschap alleen maar verpesten. Interessanter is het om er een natuurlijke windsingel omheen te leggen, een houtwal, waar ook dieren in kunnen nestelen. Belangrijke bezwaren tegen dit plan zijn de angst voor lelijke, gammele schuren waar kwaliteit er niet meer toe doet en de tegenstelling tussen tijdelijke schuren en structurele houtwallen. Die zouden qua tijd beter aan elkaar gekoppeld kunnen worden.

Een vierledig voorstel voor nieuwe vormen van energie die de uitstraling van het werelderfgoed versterken stuit ook op veel bezwaren, maar ook hier wordt goed geluisterd naar de bezwaren en wordt daaraan tegemoet gekomen. Het voorstel behelst het plaatsen van windmolens met drie wieken, het gebruiken van brongas, ruimte voor een biogasinstallatie en koolzaadvelden. Met name de windmolens moeten het ontgelden, die zijn een aantasting van de weidse blik, zijn duur en passen niet in de kleinschalige Beemster. Hieruit ontstaat een fundamentele discussie over smaak (de windmolens worden mooi of niet mooi gevonden), over cultuurhistorie en hoe je daarnaar kijkt (vroeger vond men de windmolens misschien ook wel gekke apparaten, waardering voor esthetiek van functionele gebouwen heeft tijd nodig) en continuïteit (Beemster was hypermodern bij aanleg daar moet je op doordenken in plaats van ontwikkelingen tegen te houden). Een raadgevend referendum waarbij bewoners de kans krijgen zich uit te spreken over wel of geen windmolens in de polder, biedt een uitweg in de discussie. Met de toezegging om een referendum te organiseren, worden de bezwaren ingetrokken.

NIMBY

De kracht van de methode zit in het feit dat het deelnemers losweekt van hun eigen belang en het denken voor de eigen achtertuin. Tegelijkertijd geeft het de deelnemers een veel bredere kijk op de verschillende facetten van de ruimtelijke vraagstelling. Daarom werkt de methode ook goed bij bewoners die geen professioneel belang hebben. Zij zijn in staat om

zich vrijer uit te spreken over ambities en fenomenen, worden minder gehinderd door informatie en kennis die zich vanuit de aard van hun professie reeds heeft vastgezet, en staan daardoor over het algemeen meer open voor ongebruikelijke oplossingen. Het laat hen tevens zien hoe complex ruimtelijke ordeningsopgaven zijn en maakt dat ze veranderingen sneller accepteren. Professionals, zo hebben we ook tijdens deze studiedagen gemerkt, vinden het lastiger hun belang naast zich neer te leggen. Zij beroepen zich vaker op ervaringen uit de praktijk wat kan leiden tot reacties als: 'dat lukt je toch niet', 'heb ik al geprobeerd' of ze schermen met hun kennis van rapporten, nota's etc. Zij zijn ook minder goed in staat om zich bij de uitwerking van een ambitie te laten leiden door een fenomeen en schuiven graag hun eigen stokpaardjes naar voren. Door de professionals ook gedurende het debatspel regelmatig als 'getuige-deskundige' te betrekken zet je wel de kennis en inzichten bij deze groep deelnemers in bij het debat, zonder dat je daarvan uit hoeft te gaan. Ook de discussies met bewoners die zich wel met de uitgangspunten van de planvorming uiteenzetten, wil nog wel eens tot nieuwe inzichten bij de professionals leiden.

Hoe het spel gewerkt heeft, toont het overzicht van alle voorstellen. Daarin staan tal van mogelijkheden en oplossingen voor de Beemster die samen inzicht bieden in welke kwaliteiten de meeste voorkeur hebben en bij welke ambities ze een rol spelen.

Ve. Overzicht van de voorstellen

IA - water en waterbeheersing + werelderfgoed

- Wateropgave ligt in het versterken van bestaande waterstructuren. 2% moet open water worden, dat is 30 hectare. Het voorstel is om dat niet op een plek te doen, maar te verdelen over de hele Beemster. Dan krijg je wel bredere sloten, maar dat kan plaatselijk ook het landschap verfraaien.

- Betere peilbeheersing afgestemd op weersverwachting. Verbreding van waterwegen en meer inhoud in sloten, dat biedt ook mogelijkheden voor recreatie. De fortgrachten kunnen ook gebruikt worden voor waterberging. (Eventueel afgewisseld met kleine meertjes in de vorm van het werelderfgoed: maar niet een heel vierkant. Misschien juist in de randen, daar valt het minder op.)

- Creëer waterbekkens voor wateropvang die de structuur van de polder accentueren. Graaf in een kwadrant, al naar gelang de waterbergingsopgave, om en om een perceel uit en hoog een lager gelegen perceel op. Belangrijke bijkomstigheid is dat de structuur van de polder ook wordt versterkt door afwisseling land en water. Soort streepjescode, maar dan ook haaks op elkaar. Waterberging heeft hoge ambitie in de Beemster. Op deze simpele en goedkope manier kun je veel water bergen en het creëert tegelijk een speelsheid. Het water is niet stilstaand en moet met elkaar in verbinding blijven staan, maar dat kan dankzij de slootstructuren. Hoeveelheid aan percelen is flexibel. De medewerking van de agrariër is wel nodig.

IF - water en waterbeheersing + saamhorigheid

- Zorg voor goeie waterbeheersing gedragen door hele bevolking.

- Er is 30% meer waterberging nodig in de Beemster. Zet de ruimte voor waterberging ook in voor recreatie, door bijv. watergangen toegankelijk te maken voor boten, zodat deze door de Beemster kunnen varen. Bovenkanten van de bestaande waterlopen moeten dan verbreed worden. Duikers zo groot maken dat er dierlijk leven doorheen kan, ze zijn nu te klein en met teveel vuil eromheen. De noodzaak moet goed gecommuniceerd worden naar de bevolking. Burger betaalt immers mee en water is een gemeenschappelijke vijand.

- Voorstel voor een betere communicatie over waterproblematiek in alle gebieden die beneden NAP liggen, dus ook in Beemster. Boodschap moet zijn dat ruimte voor waterberging wordt vergoed met droge voeten en dat die last door iedereen gedragen moet worden. Alle bewoners moeten betrokken worden. Het

is een gebiedsoverstijgend beroep op bewoners van stad en land om solidair te zijn bij het oplossen van de wateroverlast, door aan te geven dat waterberging een zaak is voor ons allemaal, dus ook voor diegenen die denken dat zij er niets mee te maken hebben.

IJ - water en waterbeheersing + gebruik je beperkingen

- Dat harde pompen is niet goed, daar gaat het water in de polder alleen maar harder van stromen. Daarom woonwijken aanleggen met sloten voor berging en plezier die aansluiten op bestaande grid en zich dus organisch voegen in de Beemster. Dijk is de beperking, daarbinnen moet de compensatie gebeuren. Dit voorstel zoekt de compensatie voor verharding in de wijk zelf. In deze nieuwbouw woonwijk moet ook een systeem komen voor gescheiden hemelwater voor huishoudelijk gebruik: wc's doorspoelen met hemelwater in plaats van duur leidingwater.

- Niet te lage waterstand, stabiele waterstand voor de bruggen, bevorderen van rietkragen, die zijn ook mooi voor het landschap

2E- veranderingen in de landbouw + jutland principe

- Eigen kracht benutten, maar dan wel letten op de ruimtelijke vormgeving, dus bijvoorbeeld betere bereikbaarheid creëren voor bedrijfjes aan huis. Betekent ook dat je architectonisch aandacht besteedt aan grootschalige ontwikkelingen.

- Terug naar de traditionele, kleinschalige en biologische landbouw. Er is dan ook een keuze nodig voor welzijn boven welvaart. Dit levert een leefmilieu op waar wonen, recreatie en werken beter samengaan..

- Omdat niet iedereen grootschalig kan, moeten nevenactiviteiten gestimuleerd worden, zoals boerenkamer en het aan huis verkopen van streekeigen producten.

3A - oude erven, nieuwe erven + het werelderfgoed

- Grote schuren zijn nodig maar ontwerp en bouw ze zo dat ze in verhouding zijn met bestaande landschap en bebouwing. Gebruik dus de geometrie van het landschap.

- Lijnenspel van de Beemster - kopergravure - terug laten komen bij inrichting van nieuwe erven en restyling van oude erven. Maatvorming van de stolp wordt daarbij gekoesterd.

3B - oude erven, nieuwe erven + bouwen om gezien te worden

- Bouw bedrijfsgebouwen juist niet duurzaam. Zorg dat ze over 20 jaar van zelf verdwijnen of instorten. Doordat schuren makkelijk demontabel zijn, creëer je flexibiliteit in inrichting. Let op de erfbeplanting:

die is nu vaak met saaie snelgroeiers - bv. coniferen
- die niet in landschap horen en het landschap alleen maar verpesten. Interessanter om er een natuurlijke windsingel omheen te leggen, een houtwal, waar ook dieren in kunnen nestelen.

- Schuurtype ontwikkelen volgens de Beemster bouwdoos, die past in modern bedrijf en gezien mag worden.

- Erven die niet meer in gebruik zijn omvormen tot landgoederen en lusthoven, gericht op mensen (verblijfsrecreanten) met interesse en tijd in een lusthof. Het landgoed moet redelijk groot zijn en vrijliggend in verband met zichtbaarheid van buitenaf en zichtlijnen binnen het landgoed, bijv. aan de Middenweg op het Land Mulder. Landgoed, dat openbaar toegankelijk moet zijn, is bedoeld voor bewoning, eventueel in combinatie met toeristisch-recreatieve functie, in de vorm van een restaurant of hotel. Gebouw moet geen kopie zijn en ook niet historiserend, maar juist modern.

- Ontwerpprijsvraag: ontwerp een nieuwe schuur met de Beemstermaat.

3D - oude erven, nieuwe erven + van nut en lust naar nut is lust

- Als een erf vernieuwt, gebeurt dat vaak met nieuwe schuren. Om de zichtlijnen op open landschap in stand te houden, moeten nieuwe schuren achter het huis geplaatst worden. Als erf verandert in woonfunctie, moet de stolp in goede staat gehouden worden. Daar moet belastingtechnisch iets voor geregeld worden.

- Stolp vormt het karakter van de Beemster. De bijgebouwen moeten een dezelfde uitstraling en hetzelfde formaat krijgen, afgestemd op functie, die ook anders kan worden. Karaktervorming naar toekomst toe.

3I - oude erven, nieuwe erven + naamgeving

- Stichting oprichten die de stolpen moet behouden en moet zorgen voor hergebruik voor bijv. ouderen en jongeren huisvesting of bedrijfsruimte. Alleen in pandig verbouwen, aan buitenkant blijft gevel intact. De naam bijzonderheid en nieuwe functie van zo'n boerderij weerspiegelen, bijv. kunstenaarsstolp. (Naambord zou ook kunnen verduidelijken dat het onderdeel is van het werelderfgoed.)

4A - woningbouw + het werelderfgoed

- Werelderfgoed moet niet bepalend zijn voor de nieuwe woningbouw. Dus niet historiserend met stolperettes, geen retro herenhuisjes, maar mooie dingen, vanuit Beemstergevoel. Mogen ook bekende Franse en Spaanse architecten zijn die nieuwe huizen ontwerpen. Niet geconcentreerd, maar liever op veel plekken een klein beetje.

- Geen lintbebouwing, fruitbomen op erven, molentochten behouden, geen hoogbouw. Verantwoord bouwen, bestaande stolpboerderijen hergebruiken als appartementen + beperkte bouw op inbrei-locaties.

- Grote zorgen over woningbouw en werelderfgoed. Waar kunnen onze kinderen in de toekomst betaalbaar in de Beemster wonen? Veryupping dreigt. Graag meer mogelijkheden om betaalbaar te wonen. Bijv. splitsen van boerderijen, oude arbeidershuizen.

- Geconcentreerde uitbreiding met betaalbare woningen voor jongeren in alle kernen, om te voorkomen dat ze wegtrekken. Geconcentreerde uitbreiding wil zeggen: aanvullend bouwen in kruizen waar al een buurtschap is, zodat open ruimte behouden blijft. Nieuwbouw in stijl van de Beemster, naar model van de stolp. Of hergebruik zoals het gebouw aan de Hobrederweg en Jisperweg waar nu appartementen in gebouwd worden.

4D - woningbouw + van nut en lust naar nut is lust

- Kleine woningen op schuurlocaties.

- Zelfvoorzienende permanente vakantiewoningen combineren met sociale huurwoningen, goekope bouw. Win-win situatie door inwoners van buurtschappen onderhoud aan groen te laten plegen. Zorgdragen voor eigen voorzieningen: zwembaden, golfbanen, het kan zo gek als je zelf wilt.

5B - natuurontwikkeling + bouwen om gezien te worden

- Bouw nieuwe natuur die gezien mag worden. Concentreer natuurontwikkeling langs slootkanten. Stimuleer de agrarische natuurvereniging met financiële middelen. Ondersteun de agrariër die zijn erf en land 'natuurlijk' beheert.

- Het groen om gebouwen heen moet niet verhullen, maar juist versterken en accenten leggen.

6H - recreatie en toerisme + van buiten komen zegen en vloek

- Bedenk een constructie om toeristen hier niet alleen doorheen te laten rijden, maar ze ook te laten stoppen, zodat ze hier geld uitgeven en wij er economisch nog van profiteren. Bijvoorbeeld door hotelboerderijen of het ombouwen van oude herenhuisen tot lusthoven.

- Een tiental agrarische bedrijven stelt zich structureel per toerbeurt open voor toeristen, tegen een vergoeding. Ene week veeteelt, andere fruitteler. Daarbij seizoencamping (100-150 plaatsen) van april tot september, met tenten en caravans, dus niet iets permanents.

- Duurzame recreatiemogelijkheden, meer wandel en

fietspaden, verhard en onverhard. Recreatiewoningen zorgen ook voor inkomsten in de Beemster. Zorgen voor een toeristische trekpleister, bijv. de Beemster in Madurodam.

7G - de uitstraling van het werelderfgoed + energie

- Voorstel voor vier energiepoten in Beemster:

1. windmolens met drie wieken (functioneel, over 30 jaar vindt iedereen ze mooi) plaatsen waar vroeger windmolens stonden, of op plek van bomen langs de dijk: nieuwe lijn en ritme in het landschap
2. brongas, uniek in Noord-Holland / Beemster. Kan ook als collectieve voorziening met een paar boederijen of woningen samen. Autarkisch (zelfvoorzienend), ook vanuit cultuurhistorie.
3. biogasinstallatie, alle vrijkomende groen en mest worden verbrand in de installatie
Gezien hoge olieprijs en ontwikkelingen in de landbouw is hier nieuw leven in geblazen. Moet ruimte voor komen in bestemmingsplan.
4. Koolzaadvelden, ook vanuit cultuurhistorie en esthetisch beeld

- Door eeuwen heen is de Beemster altijd betrokken geweest bij ontwikkelen van brandstof, bijv. brongas en turf. Kan ook in toekomst ontwikkeld worden, in vorm van "natuurlijke oliën": koolzaadvelden en zonnebloemvelden. Geen windmolens, want dat is horizonvervuiling. Agrarische beleving en gebruik van de polder blijft in takt maar wordt uitgebreid met nieuwe gewassen. Koolzaadvelden bieden ook toeristisch een aantrekkelijk beeld. Voor zo'n veld is plaats langs A7. Er is dan wel dekking en beleid van de overheid nodig.

- Huizen verwarmen op aardwarmte, schuren met zonnepanelen, geen windmolens.

7H - de uitstraling van het werelderfgoed + van buiten komen zegen en vloek

- Cursus 'buitenwonen' voor nieuwkomers: er moet betere voorlichting komen aan mensen die hier willen komen wonen over wat wonen in het buitengebied wil zeggen.

8J - infrastructuur + gebruik je beperkingen

- Richt de omgeving van de A7 en N244 hetzelfde in als Ringdijk met waterberging en bomen, dus alsof het een dijk is. Lang de wegen wordt een hoge boezem aangelegd die weer wordt besloten door een dijk. Water en dijken geven ook ruimte voor natuurontwikkeling en recreatie. Het lelijke van de snelweg is er dan af, bomen zijn met name alternatief voor geluidsschermen. Automobilist kijkt tussen bomen door over maaiveld.

- Helofietenfilters langs de A7 en N244 d.m.v. rietkragen: kostenbesparing, waterberging, schoner.

- Campagne om rijgedrag te veranderen door het benoemen van rijgedrag. Met name gericht op beemsterjeugd en beemsterlandbouwers. I love sukkelen achter een trekker.

9J - voorzieningenniveau + gebruik je beperkingen

- Het feit dat het voorzieningenniveau afkalft biedt ruimte aan eigen initiatief zoals verkoop aan huis. Het vergroot ook de sociale betrokkenheid, je helpt elkaar als je iets nodig hebt van buiten.

- Aanleggen van een recreatieve ommetje dwars door het landschap heen. Een wandeling van driekwartier, met de hond. Vergt aanpassing in het landschap en medewerking van agrariër.

- Creëer voor de Beemster een 'hoorn des overvloeds', een centrale makkelijk te bereiken plek (winkel of markt), waar de verschillende agrarische producten van de Beemster verkocht worden. In plaats van op verschillende plekken zoals nu het geval is. Je kunt ook denken aan een abonnement op Beemsterproducten. Kan besteld worden via internet, waar dan ook meer over de achtergrond van producten te vinden is.

10C - wat kan er weg + begrensde weidsheid

- Overregulering in het bestemmingsplan kan flexibeler. Totaalconcept van maakbaarheid kan ook weg, dat belemmert creativiteit. Er mag een zekere mate aan vrijheid gegeven worden aan natuurlijke loop der dingen. Gereguleerde vrijhaven: je wordt creatiever als je meer ruimte krijgt. Beemster is niet alleen bijzonder in landelijk gebied, maar ook in kernen, woningbouw moet vooral in en rond bestaande kernen i.v.m. behoud van weidsheid. Begrenzing door de dijk is ruggegraat van de beemster, dat moet je laten zien/koesteren in de inrichting. Er moet meer ruimte komen voor andere woonconcepten, bijv. ecowoonwijk. Laat meer ruimte aan de mens die er woont en leeft om zijn omgeving zelf in te vullen. Tot slot een pas op de plaats met het maken van plannen. Vrijkomende agrarische gebouwen kunnen herbestemd worden, maar niet alleen voor paarden. Het Beemsterwapen moet immers behouden blijven, daar mag geen paard in. Verantwoordelijkheid over water weg bij hoogheemraadschap en terug naar gemeente zodat je het democratisch kan regelen.

11B - festival 2012 + bouwen om gezien te worden

- Festival is een kans om dingen die er al als idee liggen, ook uit te voeren. Dan kun je je krachten bundelen, ook financieel.

- Verfraaiing van tuinen en verfrissen van de hele Beemster. De historie komt weer boven water, wordt van zolder gehaald of nieuw gebouwd.

- Niet te veel terugkijken. In grove lijnen een aantal locaties binnen gemeente aangeven waaraan je de

ontwikkeling van de Beemster kunt laten zien, ook de ontwikkeling naar de toekomst toe.

- Levend Karel en de kikkerkoning-spel, zodat bewoners en bezoekers van de Beemster zich bewust worden van het werelderfgoed en de rijkdom van de Beemster. Thema's voor het festival: wonen, werken, landschap en samenleving. Actief programma gericht op beleving. Een idee is bijvoorbeeld om een GPS systeem te ontwikkelen dat laat zien hoeveel meter onder NAP je rijdt.

III E - festival 2012 + jutland principe

- Polderfeesten gebruiken ter promotie van streekeigen product, kunsten en diensten. Benutten van eigen talenten om de eigen identiteit te versterken en uit te stralen.

- Beemster is in 2012 het lusthof, waar life slow is. Bezoekers parkeren aan de rand van de beemster en stappen daar over op Beemster-eigen vervoer - paardentram, fiets.

III F - festival 2012 + saamhorigheid

Festival zo kleinschalig mogelijk houden, in de zin dat iedere bewoner zijn eigen verantwoordelijkheid heeft en niet iets massaal - geen floriade. Natuurbeheer, water en landschap moeten het thema zijn. Parkeren buiten Beemster, lopend en fietsend de beemster in en beleven.

Vf. De Beemster volgens.....

De Beemster volgens ontwerpers

Grote afwezigheid in deze lijst is de ontwerper van de Beemster zelf, deze is namelijk niet bekend. Twintigste eeuwse ontwerpers (stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten) hebben door visuele analyses van het Beemsterlandschap geprobeerd typische kenmerken en kwaliteiten ervan te benoemen. De eerste bron waarin systematisch door een groep ontwerpers werd nagedacht over de kwaliteit van verschillende polders, waaronder de Beemster, was het onderzoeksrapport 'Het Toekomstig Landschap der Zuiderzeepolders' dat in 1928 verscheen. De commissie die het onderzoek verrichtte bestond onder andere uit de stedenbouwkundige P. Verhagen, stedenbouwkundig onderzoeker Th. K. van Lohuizen. Aan de hand van deze studie probeerden zij de fouten en schoonheden van de polders te doorgronden.

De ontwerpers die vervolgens aan het woord komen lijken allemaal te zijn beïnvloed door de voorgaande studie. Tuin- en landschapsarchitect J. T. P. Bijhouwer was naast werkzaam te zijn op een eigen ontwerpbureau docent, en later hoogleraar aan de Landbouw Hogeschool Wageningen. In 1930 werd hij werkzaam bij de Dienst Stadsontwikkeling in Rotterdam en in 1931 werd hij aangetrokken door Staatsbosbeheer. Bijhouwer meest bekende publicatie is 'Het Nederlandsche Landschap'. Bijhouwer wordt gevolgd door Nico de Jonge. Deze landschapsarchitect was student van Bijhouwer aan de Landbouw Hogeschool Wageningen. Na de Tweede Wereldoorlog werkte De Jonge bij Staatsbosbeheer aan het opstellen van verschillende landschapsprojecten, zoals de landschapsplannen voor Walcheren en Oostelijk Flevoland. Van 1977 tot 1985 doceerde hij tuin- en landschapsarchitectuur in Wageningen.

De Beemster volgens NIVS: architecturale geslotenheid

Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, Het toekomstig landschap der Zuiderzeepolders, Amsterdam 1928.

In 1928 wordt door de Stedebouwkundige Raad van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedenbouw (NIVS) een onderzoek verricht naar de stedenbouwkundige vraagstukken die uit de droogmaking van de Zuiderzee voort kwamen. Onderdeel van deze studie is het leren van de fouten en schoonheid van vroegere droogmakerijen. Overeenkomst in karakter tussen al deze inpolderingen is de structuur: lange wegen en rechte tochten staan rechthoekig op elkaar, de verkaveling is in deze rechthoekige indeling systematisch ingepast. De doelbewuste rechthoekige inrichting van het landschap heeft tot gevolg dat het schilderachtige element in het

landschap verdwijnt: 'de lange rechte weg, de rechte vaart domineert; het landschap verkrijgt [...] een meer architectonisch karakter.' De Beemster is volgens het NIVS de meest rijke polder ten eerste om de manier waarop naast het verkrijgen van vruchtbaar land ook getracht is een recreatielandschap voor de stedelingen te scheppen. Ten tweede is het de polder met de meest doordachte indeling. Het plan van wegen en waterlopen is niet alleen rechthoekig, maar ook gelijkzijdig. Het stelsel paste uiteraard niet precies in de grillige vorm van de polder. Aan de randen werden ondiepere kavels ontworpen, die aan de Volgerweg perfect waren voor de vestiging van de buitenplaatsen. Kwaliteiten van de Beemster lagen volgens het NIVS in de volgende punten:

- De aanwezigheid van 'hout'. Het NIVS bedoelt hiermee naast de constructie van de boerderijen ook de omvangrijke boomgaarden langs de wegen en de singels daaromheen van zwaardere beplanting. Net als de latere generatie ontwerpers Nico de Jonge en J. T. P. Bijhouwer vindt het NIVS dat de aanwezigheid van deze elementen samen met de doorlopende boombeplanting langs de wegen het land een zeer rijk karakter geven.
- De tegenstelling in het landschap. De volle geslotenheid van de boerderijen aan één zijde van de weg contrasteren met de volle openheid aan de overzijde tussen de stammen door over het weiland. De lanen in het landschap verlenen tevens hun schoonheid aan dit contrast: de lange, schijnbaar oneindige wegen met hun dubbele rijen bomen tegenover de begrensdheid van het landschap.
- De rechte weg opent mogelijkheid voor eigen schoonheid. De rechtlijnigheid geeft een gevoel van orde, tekent duidelijk de structuur van het landschap en bezit een grote monumentaliteit. De lange rechte weg versterkt de coulissewerking van de achter elkaar gelegen boerderijen.
- De dijk en de robuuste beplanting bezorgen het landschap een sterke beslotenheid: het oog kan nergens onbepaald afdwalen naar de horizon.

Het NIVS concludeert: 'De schoonheid van de Beemster ligt in haar architecturale, naar het monumentale gaande geslotenheid, deze kan het gevoel van geborgenheid geven in tegenstelling tot het wijsche verlangen van het landschap elders. Het karakter van het sterk gesloten landschap laat zich in de Beemster op haar gunstigst zien; de geslotenheid, het architectonische is door de krachtige beplanting inderdaad bereikt. Toch toont ook daar het samengaan van deze begrenzing met een haaksch stelsel van indeling zijn bedenkelijke zijden, een eentonigheid, die alleen toepassing op beperkte schaal toelaat.'

De monumentaliteit van de Beemster is dan ook alleen als contrast, als hoogtepunt bestaanbaar: 'De Beemster is schoon temidden van het Hollandsche landschap; als bijzonder geval. Onbepaalde herhaling zou gezwollen pathetiek beteekenen.'

De Beemster volgens Bijhouwer: landschap voor de genietende mens

Bijhouwer, J.T.P., Nederlandsche tuinen en buitenplaatsen, Amsterdam 1942.

De Beemster volgens Bijhouwer is een landschap dat perfect in harmonie is door het al van oudsher combineren van nut en lust. Naast de doelmatigheid die voor de bouw van gewassen vereist werd, was er in de 17^e eeuw al een recreatiefunctie aanwezig die het landschap letterlijk en figuurlijk een extra dimensie gaf. De stedelingen stichtten op het nieuwe land namelijk niet sec een boerderij, het waren tegelijk royale buitens met streng aangelegde siertuinen. Het erf van de herenboerderij bestond uit groepjes rechthoekige of vierkante eilanden met allen hun eigen functie: woonhuis, moestuin, boomgaard of kalvereiland. De koppeling tussen alle eilanden werd gevormd door een laning tussen twee sloten. Een beplante windsingel omarmde het hele terrein. Deze strak aangelegde (sier)beplanting was aangenaam voor de eigenaar van de buitenplaats, het was tevens in complete overeenstemming met het omgevende strak ingedeelde land van de polder. De hoge beplanting rond de boerderijen trok het landschap van de Beemster de derde dimensie in, het gaf de polder reliëf en contrast. Bijhouwer: 'Hoge boomranden, strak begrensd, doen de open weiden en bouwlanden er tussen nog zonniger schijnen, de uitzichten winnen aan diepte door de omlijsting van groen, de door lanen omsloten ruimten zijn heerlijk rustig van verhouding. Het geheel ademt de sfeer van: hier woont de mensch die van zijn omgeving weet te genieten.'

Deze 'genietende mens' had een aardig kapitaal dat niet alleen besteed werd aan de winstmakende aspecten van de polder. Zijn eigen weelderige buiten is hier uiteraard een voorbeeld van, maar het kwam ook tot uiting in de aanleg van verbindingswegen met een, voor die tijd, royale breedte. Tevens werd vanaf dag één rekening gehouden met het ontstaan van dorpskernen, waar vooruitkijkend al pleintjes voor aangelegd werden op de kruisingen van hoofdwegen. Volgens Bijhouwer is deze zorg voor niet alleen het eigen bezit maar het totale landschappelijk beeld een thema dat de Beemster onderscheidt van andere, 19e eeuwse, poldergebieden: 'En vergelijkt u dien polder nu met den Prins Alexanderpolder en den Zuidplaspolder. Daar liggen geen buitens, daar is alles op doelmatigheid en landbouwtechniek ingesteld, waarbij vergeten is dat weliswaar de landbouwmachine geen invloed ondergaat van zijn omgeving, maar dat de landbouwer recht heeft op het 'genoeglijk vlieden van zijn rustig leven'.

De Beemster volgens Nico de Jonge: bescheiden landschap

Jonge, N.M. de, 'Het landschapsplan voor Oostelijk Flevoland', in: Stedebouw en Volkshuisvesting 44 (1963) 4, p 76-83.

Voor Nico de Jonge staat vast dat het bescheiden landschap van de Beemster een zeer hoogwaardige

kwaliteit bezit. De ingrediënten hiervoor lijken hem eenvoudig en ongecompliceerd: 'een boeiend contour, een simpel wegennet, een cultuurtechnische perfectie, fraaie boerderijen en eenvoudige boomplanting'. Echter een stortvloed van vragen ontstaan als De Jonge zijn vooraf toegeschreven kwaliteit exact wil definiëren: 'Wat nu bepaalde de legendarische schoonheid van de Beemster? Vormgeving, maat of schaal? Was deze zo essentieel verschillend van de Haarlemmermeer? Wat deed ons de Zuid-Hollandse droogmakerijen welhaast vergeten? Haar zoveel natuurlijker occupatie, haar aanpassing aan de omgeving?

Wat missen wij in het landschap van Wieringermeer en Noordoostpolder, niettegenstaande de weldoordachte planning en zorgvuldige uitvoering? Is het de dikwijls onderschatte factor tijd, waardoor nog veel nog onvolkomen schijnt? Kunnen het subtiele details zijn van weg- en waterloopprofiel, erfindeling en landbouwgewas? Zijn het de kleinigheden die het landschap bepalen?'

Een antwoord op zijn vragen zoekt De Jonge door vergelijkingen te maken met droogmakerijen van de 18^e, 19^e en 20ste eeuw. Het complex van polders ten noorden van Rotterdam met onder andere Zoetermeer, Benthuizen en Bergschenhoek uit de 18^e eeuw laat een heel ander landschapspatroon zien. Het grootste verschil met het landschap van de Beemster is de minder doelbewuste aanpak om het nieuwe kunstmatige land te vormen. De bewoning volgt dijken en weteringen, de kavelontsluiting is ondergeschikt. Natuurlijke elementen, zoals de Bleiswijkse of Rottemeren liggen onopgemerkt in het landschap. De Jonge ziet deze droogmakerijen als: 'een Hollands polderlandschap zonder pretentie, nimmer geroemd om zijn schoonheid.' Oorzaak is de eentonige exploitatie van het landschap: alles is gericht op agrarische productie.

De ogenschijnlijke eenvoud en ongecompliceerdheid van de Beemster lijkt in de 19^e eeuw te zijn herhaald bij de inrichting van de Haarlemmermeerpolder. Ook hier werd het nieuwe land zeer helder ingedeeld door wegen, waterlopen en dorpen. Toch staat volgens De Jonge deze polder in de geschiedenis van de landschapsarchitectuur te boek als een voorbeeld van slechte planning. De grond wordt vrijwel alleen als nutslandschap gebruikt, het bestaat louter uit agrarische velden en schrale kernen. Het duidelijke, overzichtelijke landschapsontwerp zorgt in de Haarlemmermeer voor een nivellering in het landschap, maar ook in leefgemeenschappen. De Jonge merkt op dat er vrijwel geen wisselwerking plaats vindt met de gevarieerde steden rondom, met het duingebied en de randmeren van Westeinder en Kaag.

Een landschap is voor De Jonge een levend organisme, heeft dus meerdere dimensies en vindt haar rijkdom boven schaal, maat en tijd. Hoe omvangrijker de verscheidenheid binnen zo'n leefgemeenschap, hoe groter de leefbaarheid en mentaal en fysiek welzijn. Voor een polder is dit uitgangspunt des te belangrijker omdat het al in de kern beperkt is aan een grote differentiatie. De Jonge vindt de befaamde,

oorspronkelijke schoonheid van de Beemster in de volgende, tamelijk vage punten:

- Naast de beperkte verscheidenheid in bodem, klimaat en natuurlijke nederzettingen, was er de rijke verscheidenheid van de menselijke nederzettingen.
 - Deze woonkernen hadden een sterke relatie met de omringende steden en landschappen.
 - Binnen de woonkernen gaven zij positief gestalte aan het landschap door de weelde van de beplantingen in buitenplaats, erf en laan.
- Concluderend is het Beemster-landschap, ondanks één soort verkaveling, één grondsoort en één soort landschap volgens De Jonge toch heel rijk en gevarieerd.

De Beemster volgens onderzoekers

Aan de eerste groep onderzoekers heeft de Beemster haar status als werelderfgoed te danken. Dit UNESCO rapport legt de nadruk op het culturele concept dat ten grondslag ligt aan de Beemster.

Volgens de tweede groep onderzoekers, Reh en Steenbergen, ligt de kwaliteit van de Beemster in de impact die het ontwerp van de polder had op het latere verloop van de landschapsarchitectuur. Steenbergen is landschapsarchitect en hoogleraar in de landschaparchitectuur aan de Faculteit der Bouwkunde van de TU Delft, Wouter Reh is landschapsarchitect en universitair hoofddocent aan de Faculteit der Bouwkunde van de TU Delft. Beide publiceren regelmatig over (landschaps)architectuur en stedenbouw.

De Beemster volgens UNESCO: een visionair landschap

Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Nominatiedossier Droogmakerij De Beemster. Aan de hand waarvan de UNESCO Droogmakerij De Beemster op 1 december 1999 op de Werelderfgoedlijst heeft geplaatst, Zeist 1998.

Volgens UNESCO is de Beemster een waterstaatkundig en civieltechnisch monument van uitzonderlijke betekenis. Daarnaast wordt veel van de kwaliteit van de polder gebaseerd op het achterliggende intellectuele, culturele concept dat aan de aanleg van de Beemster ten grondslag gelegen zou zijn.

Volgens UNESCO is de aanleg van de Beemster het vleesgeworden resultaat van het intellectuele, humanistische klimaat dat de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën begin van de 17^e eeuw doordrenkt had. De doorsnee ontwerper en geldschietter die meewerkte aan de drooglegging van de Beemster wordt op deze manier een homo universalis, op de hoogte van alle mogelijke stedenbouwkundige ideaalconcepten, literair- filosofische verhandelingen en klassieke architectuurtraktaten. In deze visie zou de Beemster een zeer geslaagde proeftuin geweest zijn waarin alle mogelijke theorieën, traktaten en vertogen door oude meesters aangeleverd werden en resulteerde tot een volmaakt landschap. De Beemster verwierf zijn status als UNESCO Werelderfgoed omdat het

‘een plek [is] van universeel belang vanuit historisch, kunst, landschapsarchitectuur, wetenschappelijk en intellectueel punt als representatie van een uniek meesterwerk van menselijke creatieve genius.’ Dit standpunt wordt in het nominatierapport verdedigd door verschillende grootheden uit de geschiedenis van de architectuur en stedenbouw te betrekken bij het ontstaan van de inrichting van het rurale landschap van de Beemster:

- de doelmatige, rationele en geometrische ordening van het nieuwe land van de Beemster is het resultaat van het concept dat afkomstig is van klassieke en Italiaanse Renaissance theorieën over het ideaal van de rechte lijn, de ‘città ideale’ (de ideale stad) en de leer van de getallen van de hand van Plato en Augustinus. Waar het de stedenbouw niet lukte om het theoretische klassieke gedachtegoed naar de praktijk te vertalen, kreeg het volgens UNESCO ‘in het grid van de Beemster zijn werkelijkheid’.
- Vitruvius leent de Beemster zijn uitgangspunten van firmitas, utilitas en venustas die leiden tot orde, ratio gebaseerd op mathematische beginselen en leidend tot een ‘weloverwogen planning op een monumentale schaal uitgevoerd’.
- De opvatting van de cardo en decumanus wordt weerspiegeld in de kruisende Rijperweg en Middenweg. Het feit dat er een kerk bij dit snijpunt geplaatst is vindt volgens UNESCO aansluiting bij de christelijke symboliek: volgens de Middeleeuwse opvatting dat Jeruzalem en Rome ook een indeling in vier kwadranten hadden.
- De theorieën van Alberti, waarin belang wordt gehecht aan de getallen zes en tien (de lengte-breedte en lengte-dikte verhouding van de mens) kunnen volgens het UNESCO-rapport grafisch vertaald worden naar rasters. Daarom ‘weerspiegelt [de Beemster] deze theoretische beschouwingen van Alberti’.
- Naast de geschriften van Alberti vond de ontwerper van de Beemster volgens UNESCO ook inspiratie in de geschriften van het daaropvolgende gewichtige traktaat van Andrea Palladio. Het rechthoekige wegenpatroon van de Beemster representeert zijn theorieën uiteengezet in zijn *I quattro libri dell’ architettura* (1570). Palladio spreekt hier over ietwat verhoogde wegen, die recht moeten zijn en een bepaalde schoonheid bezitten, volgens het nominatierapport een duidelijke verwijzing naar de eindeloze wegen van de Beemsterpolder.
- Dichter bij huis vormde de architectuurtheorieën van de Nederlander Simon Stevin volgens het nominatierapport een duidelijke bron van invloeden. Stevin verdeelde de plattegrond van zijn ideale stad op in vierzijdige rechthoeken; volgens hem de meest geschikte indeling voor een stad.
- Naast de theorieën van Stevin kwam een meer mathematische benadering van met name de Leidse Academie. Hier werden vanaf 1600 de ‘Duytsche Mathematicque’ bestudeerd, volgens UNESCO werd hier het ‘ideaal van de rechte lijn’ onderwezen dat zijn toepassing kreeg in de stedenbouw, tuinkunst en landschapsarchitectuur van die tijd.

De grootste verworvenheid van de toepassing van de bovenstaande visionaire ideeën vindt UNESCO het feit dat dit landschap ook vandaag de dag nog ten volle kan functioneren. Ondanks enorme sociale, economische en politieke veranderingen is de inrichting van de polder vrijwel niet veranderd. De Beemster van 1612 is in zijn aanleg, indeling en compositie nog steeds volledig bruikbaar.

De Beemster volgens Reh en Steenbergen: een landschap zonder hiërarchie

Reh, W., Steenbergen, C.M., Zee van land. De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur, Wormer 2005.

Volgens Reh en Steenbergen ligt de kwaliteit en het belang van de Beemster in de volgende drie punten:

- Alle ingrediënten van het polderlandschap van de Beemster zijn gelijkwaardig behandeld, hierdoor ontstaat een landschap zonder hiërarchie.
- Door bij het ontwerp geen rekening te houden met de natuurlijke, grillige randen van de polder en het toepassen van het vierkante moduul, ontstaat er een illusie van een onbegrensd rationeel landschap.
- De Beemster is bijzonder omdat het zo'n nieuw landschappelijke concept was en daardoor een grote impact had op het latere verloop van de landschapsarchitectuur in Nederland.

Het eerste punt heeft te maken met een gelijkwaardigheid van alle elementen in het landschap. Volgens Reh en Steenbergen is het Beemsterlandschap bijzonder omdat het een balans vormt tussen de verschillende ingrediënten ervan: wind, water, de ringdijk, de droogmaling, het kavelpatroon, de bebouwing en de versiering. Cultuur en natuur werken op een zeer hechte wijze samen. De Beemster is uitzonderlijk om de afwezigheid van hiërarchie: het wegnen en de tochtenstructuur zijn op een zelfde manier geprofileerd. Er is geen hoofdweg of hoofdtocht aangegeven door deze breder te maken of een gewichtige boombeplanting te geven. Hierdoor heeft de polder geen voor- of achterkant, geen hoofd- of secundaire structuur, kortom in de Beemster regeert de 'alzijdige gelijkheid'. Dit rustige, overzichtelijke karakter maakt volgens de twee onderzoekers de Beemster 'de meest uitgesproken maar ook de meest ingehouden Hollandse droogmakerij'.

De tweede kwaliteit van de polder zien Reh en Steenbergen als de belangrijkste maar ook de meest kwetsbare kwaliteit. De illusie van het oneindige polderlandschap kan door de kleinste ingreep namelijk verstoord worden.

Als laatste is de impact van het ontwerp van de polder belangrijk. Het effect dat de revolutionaire aanpak van het landschap had op het verloop van de landschapsarchitectonische traditie vergelijken de twee onderzoekers met die van de tegenwoordige ruimtereizen.

De Beemster volgens schrijvers en dichters

De categorie schrijvers en dichters richt zich vooral

op menselijke aspecten van de Beemster zoals de bijzondere prestatie van de droogmaling en de gecultiveerde schoonheid van het landschap die daaruit voortkwam.

Uit een Feestreden van 1812

Weleer een poel, maar nu een Eden.
Bedijkt, beplant, bewoond, beweid.
Nu, waar we ook gaan, waar wij 't betreden
Een pronkstuk van der vaderen vlijt.

De Beemster volgens Joost van den Vondel:

Op de Beemster
De Windvorst, om den rouw van Hollands Maagd te paaien,
Vermits door storm op storm zij schade en inbreuk leê,
Schoot molenwieken aan, en maalde, na lang draaien,
De Beemster tot een beemd en loosde 't meer in zee.
De zon, verwonderd, zag de klei, nog brak van baren,
En droogde ze af en schonk ze een groenen staatsiekeurs,
Vol bloemen geborduurd, vol loovren, ooft en aren
En, tooiende heur haar, bestrooide het vol geurs.
De room- en boterbron kwam uit haar borsten springen.
Het visschig lijf werd vleesch, nog maagd en ongerept.
Haar voorhoofds torenkroon kwam door de wolken dringen:
Gelijk gemeenlijk weelde in hoogheid wellust schiept.
Hier jaagt de windhond 't wild, hier rijdt de koets uit spelen;
Men danst, men banketteert in 's koopmans rijke buurt.
Hier lacht de gouden tijd in lieve lustprieelen,
Die voor geen oorlog schrikt, noch kiel op klippen stuurt.
Versier van Cypris, hoe zij Cypers kwam bekoren:
Ik weet, dat dées Godin uit zeeschuim is geboren.

De Beemster volgens Werumeus Buning: een poëtische verzuchting

Werumeus Buning, J.W.F., Ik zie, ik zie wat gij niet ziet, Amsterdam 1941.

'Van de vele auto's die den ouden weg Purmerend-Alkmaar rijden houdt er géén hier stil. De eene automobilist is blind geboren, de ander rijdt zijn stugge tachtig, de derde heeft een vlieg in zijn oog en de vierde wat anders, want daar ligt, recht aan den weg, dat pronkstuk van een oude boerderij met den Eenhoorn in top, waar niemand naar kijkt. Veel grooter harmonie in steen heeft de zeventiende eeuw niet gebouwd...'

'Mocht ge in den Beemster willen avonturen, weet dan dat iedereen die er woont u terstond den weg zal wijzen, en het is altijd een prachtige weg. Rijdt langzaam: zoo prachtig is het er. En eet ergens een boterham met kaas.

Broodjes met kaas kent men alleen in de te deftige gelegenheden: de kaas is er maar dun, en zweet, en het broodje slap. Zoek u een klein koffiehuis uit, met zand op den vloer – als ge boft is het nog in figuren

geveegd ook – en ge krijgt er een oude rulle, brokkelige en pittige snee kaas op knappend brood, die ge in Amsterdam nergens zoo vindt. Le fromage du patron, oftewel de kaas die de baas zelf eet. En praat me daarna eens over roquefort, camembert, etcetera.

Maar ja, ge kunt ook den grooten nieuwen weg Amsterdam-Alkmaar nemen, en uw tachtig kilometer behouden vaart maken, en niets zien en eten...

Alevenwel en echter, gelijk vader Cats zei: geef mij den 'Eenhoorn' maar, en de Beemster groene boomen, en dat broodje – ik vraag excuus – die boterham met kaas...

Gave God, dat wij elkaar nu tenminste over dat broodje met kaas maar begrepen hadden.'

De Beemster volgens Martin Reints: de Beemster als tuin

Reints, M., 'Geometrie vraagt om geometrie', uit: Nacht- en dagwerk, Amsterdam 1998.

'Afgezien van het formaat kun je de Beemster opvatten als een tuin. Op dezelfde manier waarop heggen en muren om tuinen dat doen, geeft de ringdijk het landschap een besloten karakter. In de tuinen bij de Italiaanse villa's werd het water via trappen bevallig naar beneden geleid – in de Beemster zag je eertijds hoe het water in molengangen traspigewijs omhoog werd geleid.'

Reints benoemt de Beemster als een tuin door het tweeledige gebruik van het landschap: naast de landbouw en veeteelt was er een groot deel van de ruimte ingericht voor recreatie. De rijke stadsbewoner verbleef hier in de zomermaanden, zoals ook voorkwam aan de Amstel, de Vecht en de Vliet.

Het raster van wegen en waterlopen dat ten grondslag ligt aan het ontwerp van de polder draagt bij aan de schoonheid van deze 'tuin'. Volgens Reints is dit kaarsrechte systeem uiteraard ook de meest praktische, maar haalt vervolgens een gedicht uit 1732 aan dat ook de schoonheid benoemt die van deze geometrie uitgaat. In Noordhollandsche Arkadia geven vier allegorische personen commentaar op het voorbijgaande landschap. De Beemster ervaren zij als volgt:

Hoe bekoorlyk zyn uw dreeven,
Die een koele schaduw geeven,
En uw laanen recht geplant,
Door een' welbedreven hand.
Wie zou hier zyn rust niet vinden,
In deez' eiken, ypen, linden,
Die door hun verschiet van groen,
Stadig oog en hert voldoen!

Ô Hoe heerlyk zyn uw hoven!
Nooit van 't gulle zand bestoven,
Daar een Burgerheer zyn' tyd
In het schoonst' saizoen verslyt;
Ieder moet uw' roem verhoogen,
Wyl de kunst natuurs vermogen
Door haar vinding onderschraagt,
Kunst die elks gezicht behaagt.

Vg. Herkomst illustraties

I a. Achtergronden des Beemsters
The making of, foto M. Slot

I b. Uitgangspunten des Beemsters
Vloerverwarming in N.H. Kerk, foto H.ans Venhuizen
Rotonde, foto Hans Venhuizen
The making of, foto M. Slot

I c. De ruimtelijke identiteit van de Beemster
Beemsterboeken, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Beemster Bouwdoos kavelstructuur, Redscape
Kavelontwerp 1612, Rijksarchief Noord-Holland
Landschapsplan Beemster rond 1960, NAI
Gesloten versus open, foto: Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Beemster gezien in noordelijke richting: Reh 2005
Stolp met eenvormig bijgebouw, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Boerderij met eenvormig bijgebouw met pannen bedekt, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Boerderij met eenvormig modern bijgebouw, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis

II a. Water en waterbeheersing
Beemstermolen, pentekening Leeghwater rond 1612, Rijksarchief Noord-Holland
Molengang bij de Rijp omstreeks 1900, Van der Meer 1912
Het dieselgemaal aan de Oostdijk 1939: De Goede 1939
Cultuurhistorische aanknopingspunten, Redscape
Brede sloten voor waterrecreatie, collage Redscape
Een streepjescodelandchap, collage Redscape
Hoofdafwatering en peilniveaus, Redscape

II b. Infrastructuur
Afb Ringdijk en Volgerweg, NIVS 1928
Trambaan Volgerweg 1898, Provily 1898
Kruispunt Middenbeemster, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Verlichting op de Middenweg, foto Hans Venhuizen
I love sukkelen, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Ringdijksnelweg, collage Redscape
Plantekening Rotonde, Technische Dienst Beemster&Zeevang, 1993
Quadratonde, montage Hans Venhuizen

II c. Nederzettingen
Uitbreidingsplan in hoofdzaak 1957, Provinciehuis Noord-Holland, oud archief
Kaart Beemster 1612, Rijksarchief Noord-Holland
Kruispunt Middenbeemster 1912, Van der Meer 1912
Luchtfoto's Middenbeemster, Provinciehuis Noord-Holland, oud archief
Schetsplan voor een woonerf: Rijksarchief Noord-Holland
Sloten als grachtjes, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Westbeemster: Reh 2005

Luchtfoto's Zuidoostbeemster, Provinciehuis Noord-Holland, oud archief
Zoeklocaties woningbouw, Redscape
Kernen, Redscape
Linten, Redscape
Advertentie, gemeente Beemster

II d. Woonvormen
Boerderij De Eenhoorn, Middenweg 1912, Van der Meer 1912
Deutzen Hofje, De Goede 1939
Rijtieswoningen langs de Hobrederweg, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Cataloguswoningen in Zuidoostbeemster, De Goede 1939
Herbestemming agrarische bedrijfsgebouwen, Redscape
Appartementenstolp, collage Redscape
Notariswoningen, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis

II e. Erfvormen
Volgerweg en Middenweg, NIVS 1928
Buitenplaatsen bij Purmerend, Rijksarchief Noord-Holland
Hofstede Beemsterlust, Springer 1940
Opwerking buitenplaats Leeuwenplaats, Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland 2004
Polderhuis bij stoomgemaal, Van der Meer 1912
Rijtieswoning Hobrederweg, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Detail Beemstererven, Redscape
Het agrarische erf, Redscape
Erfafscheiding, Redscape
Flexibeledemontabele schuren, collage Redscape

II f. Werken
Aandeel van soorten arbeid, Redscape
Advertentie zuivelfabriek Bamestra 1939, De Goede 1939
Kavelkaart 1979, Rijksarchief Noord-Holland
Stolp te koop, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Ontwikkingen op agrarische kavel, Redscape
Agrarische bedrijvigheid, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Slow life, collage Redscape
Welzijn boven welvaart, collage Redscape
Beemster Lusthof, collage Redscape

II g. Recreatie en vrije tijd
Verkoop streekproducten, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Golfbaan Beemster, foto Paul Meurs, Marinke Steenhuis
Recreatieve routes, Redscape
Mogelijk toekomstscenario erven, Redscape
Duurzame fietsroutes, collage Redscape
Beemsterwapen, montage Hans Venhuizen

II h. Stelling van Amsterdam en andere monumenten
Vijf forten en de inundatielinie, Steenhuis stedenbouw/landschap
Fort aan de Jisperweg, De Bruijn 1962
Inundatie 1944,

Miniatuurstolp, foto Hans Venhuizen

IIi. Natuur

Ecologische verbindingzone, Redscape

IIj. Energie

Lankelma, Provily 1898

Brongasinstallatie , afbeelding: agrarisch museum Middenbeemster.

Vijf keer nieuwe energie, collage Redscape

Koolzaadvelden, collage Redscape

Twee generaties windmolens, foto Hans Venhuizen

IIIk. Festival 2012

Beemsterkermis zj, Rijksarchief Noord-Holland

Kruispunt Middenbeemster, Rijksarchief Noord-Holland

Postzegel, Rijksarchief Noord-Holland

Advertentie Beemsterfeesten, De Schouwschuit 1937

Een feest Beemsterwaardig, collage Redscape

III. Case studies

Foto's,tekeningen en kaarten Redscape

IV. Beemster Bouwdoos

geen illustraties

V. Bijlagen

geen illustraties

Bureau Venhuizen

• Bezoekadres: Van Nelleweg 8064
3044 BC Rotterdam
T. 010 7503700
desk@bureauvenhuizen.com

• Postadres: Postbus 2803 I
NL-3003 KA Rotterdam

www.bureauvenhuizen.com